ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΟΥ NOVARTIS ΑΠΟ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Μ.Μ.Ε.

ΑΔΑΜΙΔΟΥ Δ. ΑΘΑΝΑΣΙΑ (5391)

ΕΠΙΒΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΠΟΥΛΑΚΙΔΑΚΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

ΚΑΣΤΟΡΙΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ....4
ABSTRACT....5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ....6
Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ....7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.: Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΑΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗΣ....8
1.1. Η θεωρία της Ημερήσιας Διάταξης....8
1.2. Η θεωρία της πλαισίωσης....10
1.3. Ανάλυση των πλαισίων....11
1.4. Η Χρήση της Πλαισίωσης....12
1.5. Κατηγορίες πλαισίων....13
1.6. Ο Φόβος ως μέσο της εφαρμογής των πλαισίων....14
1.7. Η Πλαισίωση στα Μ.Μ.Ε.....15
1.8. Τεχνικές ελέγχου της κοινής γνώμης....18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.: ΣΚΑΝΔΑΛΑ....21
2.1. Ορισμός της έννοιας σκάνδαλο....21
2.2. Το σκάνδαλο στην επικοινωνία....22
2.2.1. Κατηγοριοποίηση του σκανδάλου στα Μ.Μ.Ε.....23
2.3. Μηχανισμοί επηρεασμού της κοινής γνώμης για τα σκάνδαλα....24
2.4. Σκάνδαλα σε άλλες χώρες....27
2.5. Σκάνδαλο Siemens....29
2.6. Το σκάνδαλο Novartis....30
2.6.1. Η διεθνές σημασία του σκανδάλου της Novartis στην Ελλάδα....30
2.6.2. Η αποκάλυψη του σκανδάλου ήρθε από τις Η.Π.Α.....31
2.6.3. Οι σκανδαλώδεις αποφάσεις υπέρ της Novartis....31
2.6.4. Στοιχεία που καθιστούν υπόλογα τα πολιτικά πρόσωπα....33
2.6.4.1. Έγγραφα....33
2.6.4.2. Κινήσεις λογαριασμών....34
2.6.5. Η Προσπάθεια Συγκάλυψης του σκανδάλου....36
2.6.6. Διώκοντας τους διώκτες....37

2.6.7. Η δικαίωση από το Δικαστικό Συμβούλιο του Ειδικού Δικαστηρίου για εισαγγελείς και δημοσιογράφους....40
Β. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ....42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.: ΕΡΕΥΝΑ....43
3.1. Υλικό - Μέθοδος....43
3.2. Αποτελέσματα....44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.: ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ....57
4.1. Εφαρμογή της πρακτικής της ημερήσιας διάταξης....57
4.2. Εφαρμογή στερεοτύπων....57
4.3. Χρήση πλαισίωσης....57
4.4. Χρήση του κυρίαρχου πλαισίου....58
4.5. Χρήση της ιστορίας πλαίσιο....58
4.6. Επίκληση του φόβου και μαζικός στιγματισμός....59
4.7. Θεματική και όχι περιπτωσιολογική πλαισίωση....59
4.8. Ενίσχυση της πλαισίωσης με τη χρήση αξιόπιστης πηγής....59
ΣΥΖΗΤΗΣΗ....60
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ....60
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ....67

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ την κα Άννα Κωνσταντινίδου οικονομολόγο και την κα Ειρήνη Σταμούλη εγκληματολόγο για τις πολύτιμες συμβουλές τους στη συγγραφή της εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πλαισίωση είναι διαδικασία, που εφαρμόζεται για να κατευθυνθεί η άποψη των πολιτών για κάποιο θέμα. Το πλαίσιο άλλες πληροφορίες αποσιωπά και άλλες υπερτονίζει. Καθορίζοντας έτσι τον υπεύθυνο για το πρόβλημα.

Με σκοπό τη διερεύνηση της εφαρμογής των πλαισίων από τα Μ.Μ.Ε. για το σκάνδαλο διαφθοράς Novartis, που απασχόλησε την κοινή γνώμη 2017-2022 και στο οποίο εμπλέκονται πολιτικά πρόσωπα, μελετήθηκαν με τη μέθοδο της ποσοτικής ανάλυσης όλα τα σχετικά άρθρα των ηλεκτρονικών εκδόσεων της Καθημερινής και του Ντοκουμέντο. Καταγράφηκε η χρονική περίοδος της δημοσίευσης, η έκταση, η πηγή της πληροφορίας, ο βαθμός της επανάληψής της, η τεκμηρίωσή της, η δημοσίευση ψευδών ειδήσεων, η χρήση απαξιωτικών εκφράσεων και οι προσωπικές επιθέσεις, η ιδιότητα και η κομματική ένταξη του αρθρογράφου, η πλευρά του σκανδάλου που αναλύθηκε, η προσπάθεια δημιουργίας έντονων συναισθημάτων και η τυχόν γενίκευση των συμπερασμάτων. Ο στατιστικός έλεγχος πραγματοποιήθηκε με το x^2.

Διαπιστώθηκε ότι: 1) τα δύο μέσα καθόρισαν με διαφορετικό τρόπο την ημερήσια διάταξη. Η Καθημερινή δεν δημοσίευσε τίποτα σχετικό την περίοδο που διερευνάτο ο ρόλος πολιτικών, ενώ το Ντοκουμέντο το είχε σε περίοπτη θέση, 2) η Καθημερινή πρόβαλε το στερεότυπο του τίμιου πολιτικού που τον συκοφάντησαν, ενώ το Ντοκουμέντο του διεφθαρμένου, 3) η Καθημερινή απέκρυψε πολλές κρίσιμες πληροφορίες και προχώρησε σε 1 ψευδή είδηση που ανακάλεσα αργότερα, 4) και τα δύο μέσα κατέφυγαν σε επαναλήψεις της ίδιας πληροφορίας, σε συναισθηματικά φορτισμένες εκφράσεις, σε γενίκευση σε βάρος αντίπαλου κόμματος και έκαναν μικρή μόνο αναφορά σε δομικά προβλήματα της χώρας, 5) το Ντοκουμέντο σε στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό δημοσίευσε τεκμήρια των απόψεών του και ήταν το μόνο που δημοσίευσε απόψεις μικρών κομμάτων.

Λέξεις-κλειδιά: πλαισίωση, Novartis, διαφθορά, Μ.Μ.Ε.

ABSTRACT

Framing is a process that is applied to direct the opinion of citizens on a topic. It can either silence some information or overemphasize other. In addition, framing determines who is responsible for the problem.

In order to investigate the adjustment of the Greek Mass Media framing for the Novartis corruption scandal, which occupied the Greek public opinion 2017-2022 and in which political figures are involved, all relevant articles of the online editions of Kathimerini and Documento were studied using the method of quantitative analysis. We analyzed the time period of the publication, the extent, the source of the information, the degree of its repetition, its documentation, the publication of fake news, the use of derogatory expressions and personal attacks, the status and the political link of the columnist, the side of the analyzed scandal, the attempt to create strong emotions to the public and the possible generalization of conclusions. Statistics were performed with chi-square test.

It was found that: 1) the two media defined the agenda in a different way: Kathimerini didn't publish anything during the period when the role of politicians was investigated, while Documento had it in a prominent position, 2) Kathimerini projected the stereotype of the honest politician who was slandered, while Documento of the corrupt one, 3) Kathimerini withheld a lot of critical information and proceeded with one fake news story that was retracted later, 4) both media resorted to repetitions of the same information, used emotionally charged expressions, generalizations at the expense of the opposite side and made only one reference to the country's structural problems, 5) Documento in a statistically significant greater extend published evidence-based articles and it was the only one media that published the opinions of the smaller parties of Greece.

Word-keys: framing, Novartis, corruption, mass media

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα εγκλήματα της οικονομίας όταν αποκαλύπτονται συνήθως ονομάζονται σκάνδαλα διαφθοράς και στα οποία εμπλέκονται πολιτικά πρόσωπα, διοικητικά στελέχη οργανισμών και ισχυροί οικονομικοί παράγοντες, συγκεντρώνουν την προσοχή μεγάλου μέρους της κοινωνίας. Τα σκάνδαλα διαφθοράς συνήθως γίνονται αντικείμενο έντονης πολιτικής διαμάχης, διότι επηρεάζουν την οικονομική κατάσταση μεγάλων τμημάτων της κοινωνίας και δημιουργούν αισθήματα αδικίας, οργής και αγανάκτησης. Τέτοια σκάνδαλα στην Ελλάδα ήταν το σκάνδαλο Κοσκωτά (Χαρικιοπούλου, 2022), το σκάνδαλο της Siemens (Αραβαντινός, 2022) και το σκάνδαλο Novartis. Το σκάνδαλο Novartis, που αφορούσε τον τομέα της υγείας, πέρα από την ελληνική είχε και διεθνή διάσταση.

Ο τομέας της υγείας θεωρείται ανέκαθεν ιδιαίτερα ευάλωτος στη διαφθορά με σημαντικό αρνητικό αντίκτυπο στα συστήματα υγείας (Brigitte Slot, 2017; Vian, 2008). Είναι χαρακτηριστικό ότι το Ευρωβαρόμετρο (n=26.509 22/3-16/4/2022) διαπίστωσε: α) ότι 98% των Ελλήνων θεωρεί πολύ διαδεδομένη τη διαφθορά στη χώρα και 2% λίγο διαδεδομένη, β) ειδικά στην υγεία πολύ διαδεδομένη τη θεωρεί 91%, γ) σε αντίθεση στην Ε.Ε τα ποσοστά είναι 68% και ειδικά στην υγεία 29% (Belgium, March-April 2022).

Τα σκάνδαλα παρουσιάζονται από τα Μ.Μ.Ε. με διαφόρους τρόπους, αναλόγως του βαθμού διαπλοκής των Μ.Μ.Ε. με τα συμφέροντα, την ιδεολογική συμφωνία των μέσων με τους κυρίαρχους της πολιτικής και της οικονομίας και το οικονομικό κέρδος (Βασιλαντωνοπούλου, 2015). Στην παρούσα εργασία αναλύεται θεωρητικά η χρήση των πλαισίων από τα Μ.Μ.Ε., οι τρόποι δημιουργίας έντονων συναισθημάτων στην κοινή γνώμη και το αποτέλεσμα που αυτά έχουν στην κρίση των πολιτών.

Σκοπός της εργασίας ήταν η μελέτη της εφαρμογής των πλαισίων από τα Μ.Μ.Ε. για την παρουσίαση του σκανδάλου Novartis, το οποίο απασχόλησε την κοινή γνώμη την περίοδο 2018-2022.

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.: Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΑΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗΣ

Έχει διαπιστωθεί ότι τα Μ.Μ.Ε. έχουν σημαντική και μακροπρόθεσμη επιρροή στο κοινό μέσω των μηνυμάτων που παρουσιάζουν (Noelle-Neumann, 1973; Gerbner & Gross, 1974). Κάθε άτομο όταν εκτεθεί σε μια πληροφορία δημιουργούνται στο μυαλό του μνημονικά μονοπάτια (Tulving & Watkins, 1975). Έτσι οι έννοιες και οι απόψεις που συνδέονται με μια πληροφορία γίνονται ευκολότερα προσβάσιμες στο μέλλον, δηλαδή όταν μια νέα έννοια – άποψη παρουσιαστεί στο άτομο τότε ενεργοποιείται πιο εύκολα μια προηγούμενη που συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με αυτή (Salancik, 1974; Collins & Loftus, 1975; Tversky & Kahneman, 1973; Tourangeau, Cognitive sciences and survey method, 1984; Tourangeau, Attitude measurement: A cognitive perspective, 1987). Με αυτόν τον ψυχολογικό μηχανισμό τα Μ.Μ.Ε. μπορούν να επηρεάσουν τη σημασία που δίνει το κοινό σε μια άποψη, ανάλογα με την ευκολία με την οποία μπορεί αυτή να ανακληθεί μνημονικά. Οι άνθρωποι προκειμένου να πάρουν αποφάσεις βασίζονται στις πιο προσβάσιμες και προβεβλημένες απόψεις (Hastie & Park, 1986). Συμπερασματικά δεν είναι η πληροφορία αυτή καθαυτή που ενεργεί στο μυαλό του ανθρώπου, αλλά η προβολή της πληροφορίας (Price, Tewksbury, & Powers, Switching trains of thought: The impact of news frames on readers' cognitive responses, 1995, November).

Τα Μ.Μ.Ε. μπορεί να μη κατορθώνουν πάντα να πουν στους ανθρώπους τι να σκεφτούν και αποφασίσουν, αλλά σίγουρα κατορθώνουν να τους πουν πώς να σκεφτούν για να αποφασίσουν (Cohen B. C., 1963). Για παράδειγμα έχει αποδειχθεί ότι τα Μ.Μ.Ε. παίζουν σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση της άποψης των εκλογέων ως προς το πιο είναι το πιο βασικό διακύβευμα των εκλογών (Cohen B. C., 1963).

1.1. Η θεωρία της Ημερήσιας Διάταξης

Οι ειδήσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των απόψεων των πολιτών, συνεπώς έχει σημασία ποια γεγονότα παρουσιάζονται, με ποια σειρά και ποια αποσιωπούνται (Dearing & Rogers, 1996). Τα Μ.Μ.Ε. επιλέγουν ποιες ειδήσεις θεωρούνται σημαντικές και πρέπει να απασχολήσουν το κοινό. Η διαδικασία αυτή της επιλογής των θεμάτων ονομάζεται ημερήσια διάταξη (agenda setting) (Μαρσώνη, 2009).

Η ημερήσια διάταξη συσχετίζεται ισχυρά με την έμφαση που τα Μ.Μ.Ε. δίνουν σε ένα γεγονός. Δηλαδή όταν ένα γεγονός έχει πολύ μεγάλη προβολή, το κοινό ανταποκρίνεται δίνοντας μεγάλη προσοχή σε αυτό ενώ όταν το υποβιβάζεται η προσοχή των πολιτών μειώνεται σημαντικά (McCombs & Shaw, The agenda-setting function of mass media, 1972).

Σε ψυχολογικό επίπεδο η ημερήσια διάταξη μας προτρέπει να σκεφτούμε ή όχι ένα γεγονός-άποψη (Price, Tewksbury, & Powers, Switching trains of thought: The impact of news frames on readers' cognitive responses, 1997). Η ημερήσια διάταξη των ΜΜΕ έχει τη δύναμη να μεγεθύνει τη σημασία ενός θέματος για το κοινό, προβάλλοντάς το. Έτσι αυξάνει την ευκολία με την οποία κάποια γεγονότα και απόψεις μπορούν να ανακληθούν στη μνήμη ώστε να λάβουν πολιτικές αποφάσεις (Scheufele & Tewksbury, Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models, 2007). Διαπιστώθηκε ότι η ιεράρχηση της ειδησιογραφίας, που προκύπτει από την επεξεργασία της ημερήσιας διάταξης των Μ.Μ.Ε, επιδρά στον τρόπο που οι πολίτες αξιολογούν τα δημόσια πρόσωπα (McCombs M. F., New frontiers in agenda-setting: Agendas of attributes and frames, 1997, August). Συνεπώς η ημερήσια διάταξη μέσω της επιλογής των ειδήσεων διαμορφώνει έμμεσα τις απόψεις του κοινού (Scheufele & Tewksbury, Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models, 2007). Η ημερήσια διάταξη των Μ.Μ.Ε. συνίσταται στη σημασία που αυτά προσδίδουν σε απόψεις και προσωπικότητες (Winter & Eyal, 1981). Η ημερήσια διάταξη διαμορφώνεται σε τέσσερα στάδια. 1ο στάδιο: τα μέσα τονίζουν κάποια γεγονότα, δραστηριότητες, ομάδες ή προσωπικότητες, 2ο στάδιο: αυτά τα στοιχεία συνδυάζονται σε ένα κοινό πλαίσιο ή περιγραφή κάποιου προβλήματος, 3ο στάδιο: το πρόβλημα συνδέεται με δευτερογενείς συμβολισμούς έτσι ώστε να αποτελέσει τμήμα ενός αναγνωρίσιμου πολιτικού τοπίου και 4ο στάδιο: ο δημοσιογράφος παίζει σημαντικό ρόλο στο να προβάλλει θέματα-προβλήματα και σύμβολα, ώστε να εγκαταστήσει μια αλληλο-τροφοδοτούμενη σχέση ανάμεσα στην προβολή του θέματος από τα Μ.Μ.Ε. και τη σημασία του. Με αυτό τον τρόπο η ημερήσια διάταξη έχει κομβικό ρόλο για την επιλογή του θέματος από τους πολιτικούς παράγοντες και τη διατήρησή του σε προεξέχουσα θέση στην κοινή γνώμη (Winter & Eyal, 1981).

1.2. Η θεωρία της πλαισίωσης

Η Θεωρία της Πλαισίωσης (Framing Theory) αποτελεί συνέχεια της Θεωρίας της Ημερήσιας Διάταξης. Η πλαισίωση αφορά τον τρόπο παρουσίασης της πληροφορίας που λειτουργεί από κοινού με υποβόσκοντα πλαίσια του κοινού (Shoemaker & Reese, 1996). Δηλαδή περιγράφει πως οι άνθρωποι χρησιμοποιούν μια πληροφορία στην πορεία της διαμόρφωσης της αντίστοιχης εντύπωσης. Σε ψυχολογικό επίπεδο το πλαίσιο μας προτρέπει να σκεφτούμε πώς θα κρίνουμε ή όχι ένα γεγονός-άποψη (Price, Tewksbury, & Powers, Switching trains of thought: The impact of news frames on readers' cognitive responses, 1997). Η πλαισίωση ορίζεται ως ένα σύνολο από ερμηνευτικά σχήματα τα οποία επιτρέπουν στα άτομα να εντοπίσουν, να αντιληφθούν, να προσδιορίσουν και να περιγράψουν περιστατικά ή εμπειρίες ζωής (Σκουλάς, 2015). Το πλαίσιο ασχολείται με τον τρόπο που παρουσιάζονται οι ειδήσεις (Scheufele & Tewksbury, Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models, 2007).

Η επίδραση ενός πλαισίου είναι διαφορετική σε κάθε άτομο, διότι εξαρτάται από τα πλαίσια που έχει το ίδιο το άτομο. Όταν αυτό εκτεθεί σε μια καινούρια είδηση που παρουσιάζεται μέσα σε πλαίσιο το οποίο έχει γίνει αποδεκτό και έχει εφαρμοστεί στο παρελθόν, υπάρχουν πάρα πολλές πιθανότητες να ανακληθεί ξανά στη μνήμη του. Πλαίσια που έχουν ήδη εφαρμοστεί αντέχουν πολύ περισσότερο συγκριτικά με εκείνα που δεν έχουν εφαρμοστεί (Higgins, Rholes, & Jones, 1977).

Τα πλαίσια διακρίνονται σε φυσικά και κοινωνικά. Τα φυσικά πλαίσια ερμηνεύουν γεγονότα από φυσικές και ακούσιες αιτίες, ενώ τα κοινωνικά βοηθούν τον εντοπισμό, την κατανόηση, τον προσδιορισμό και την κατηγοριοποίηση ενεργειών και γεγονότων που προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα (Goffman, Frame analysis: An essay on the organization of experience, 1974). Οι ατομικές αντιλήψεις και κρίσεις επηρεάζονται όχι μόνο από γνωστικούς και ψυχολογικούς παράγοντες αλλά και από την εφαρμογή ενός πλαισίου αναφοράς. Συνεπώς είναι δυνατόν να φτιάξεις συνθήκες μέσα στις οποίες η κατανόηση και η αξιολόγηση ενός κοινωνικού γεγονότος θα επηρεάσει τις αντιλήψεις και τις κρίσεις ενός ατόμου (Sherif, 1967).

Η πλαισίωση προβάλλει με διάφορους τρόπους μια άποψη για ένα γεγονός, οδηγώντας τις ανθρώπινες συμπεριφορές (McCombs M. E., 2004). Έρευνες διαπίστωσαν ότι οι

άνθρωποι οργανώνουν τις πληροφορίες για τις ανθρώπινες συμπεριφορές με τρόπο που εστιάζει στα χαρακτηριστικά και τις κοινωνικές κρίσεις για τους άλλους και όχι με βάση τη διακριτή συμπεριφορά τους (Hastie & Park, 1986; Newman & Uleman, 1989). Η πλαισίωση επηρεάζει σημαντικά τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης τονίζοντας συγκεκριμένα γεγονότα, αξίες και απόψεις σχετικές με το υπό εξέταση γεγονός (Nelson, Clawson, & Oxley, 1997).

1.3. Ανάλυση των πλαισίων

Η Πλαισίωση σχετίζεται με τον τρόπο παρουσίασης ενός θέματος, δηλαδή το πώς πρέπει να σκέφτεται κάποιος με αφορμή ένα συγκεκριμένο θέμα. Με τη Θεωρία αυτή έχουμε πλέον τη δυνατότητα να περιγράφουμε, να κατανοούμε, να αξιολογούμε το περιεχόμενο των Μ.Μ.Ε. Ο Parenti διερευνώντας τις μεθόδους που χρησιμοποιούν τα Μ.Μ.Ε. για να παρουσιάσουν ως φαινομενικά αντικειμενική μια πληροφορία, ονομάζει «αλλοίωση της αλήθειας» τη διαδικασία που προκύπτει όταν αυτά παρουσιάζουν οποιαδήποτε πληροφορία με τέτοιο τρόπο που τους εξυπηρετεί. Συνήθως τα Μ.Μ.Ε. παρουσιάζουν την πληροφορία με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργήσουν ταυτίσεις και να εντάξουν τους λήπτες (ακροατές, τηλεθεατές, αναγνώστες) στο δίπολο «εμείς και οι άλλοι». Οι άλλοι είναι πάντα οι κακοί, οι εχθροί, οι επικίνδυνοι (Σκουλάς, 2015; Goffman, Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience, 1975; Parenti, 1993).

Η ανάλυση των πλαισίων μελετά την επιλογή συγκεκριμένων όψεων του θέματος, τα στερεότυπα, τις εικόνες, τις μεταφορές κλπ. που μπορεί να οδηγήσουν σε ανάλογες αντιδράσεις. Η έννοια της πλαισίωσης σε «περίοπτη θέση» αυξάνει στους λήπτες των πλαισίων τη δυνατότητα αναγνώρισης της πληροφόρησης που τους δίνεται, καθώς ο πομπός της πληροφορίας (συνειδητά ή ασυνείδητα), προσδίδει νόημα και σημασία σε αυτή, ώστε ο λήπτης να μπορεί να την αντιληφθεί ευκολότερα.

Τα πλαίσια των ατόμων και των Μ.Μ.Ε. αλληλεπιδρούν σε διαφορετικό βαθμό κατά περίπτωση (Iyengar, Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues, 1991; Αποστολίδης, 2014). Κάθε άνθρωπος στην επικοινωνιακή διαδικασία έχει μία «αυθεντική», «προσωπική» και «προκαθορισμένη» πλαισίωση με την οποία κατηγοριοποιεί τα μηνύματα λειτουργώντας είτε ως πομπός είτε ως δέκτης. Η ύπαρξη

πλαισίων σε ένα μήνυμα δεν σημαίνει υποχρεωτικά ότι οι ακροατές αντιλαμβάνονται και διατηρούν τα πλαίσια του πομπού του μηνύματος, γιατί οι λήπτες εφαρμόζουν τα δικά τους πλαίσια και κάθε άτομο έχει τη δική του πλαισίωση ως σημείο αναφοράς για τα μηνύματα που λαμβάνει. Αν το μήνυμα δεν ταιριάζει με το πλαίσιο του λήπτη, τότε αυτός μπορεί να αγνοήσει το μήνυμα. Οι λήπτες αποκτούν ικανότητες και δεξιότητες να διαχειριστούν την πληροφορία μέσω της κοινωνικοποίησής τους, η οποία συνεχώς τροποποιείται και διαμορφώνεται επηρεαζόμενη από τους γονείς, τους φίλους, τους δασκάλους και γενικά όλους όσους χρησιμοποιούν τα Μ.Μ.Ε. (Σκουλάς, 2015; Bryant Jennings, 2004; Entman R. M., 1993; Graber, 1998).

1.4. Η Χρήση της Πλαισίωσης

Η πλαισίωση είναι μία διαδικασία, που χρησιμοποιείται από τα άτομα για να κατασκευαστεί η αντίληψή τους για τον κόσμο. Το πλαίσιο είναι ένα νοητό όριο, που επιτρέπει στα άτομα να επικεντρωθούν σε στοιχεία τα οποία εμφανίζονται εντός αυτού του πλαισίου. Άλλα στοιχεία αγνοούνται και άλλα υποκρύπτονται. Η πλαισίωση περιλαμβάνει τόσο τη διαδικασία της συμπερίληψης, όσο και του αποκλεισμού μιας πληροφορίας, αλλά επίσης και την αυξημένη έμφαση σε κάποια στοιχεία έναντι κάποιων άλλων. Η πλαισίωση εμπεριέχει την επιλογή και την περίοπτη θέση. Για να δημιουργήσω πλαίσιο επιλέγω κάποιες πλευρές της πραγματικότητας για να τις κάνω κυρίαρχες στην πληροφορία που δίνω με τέτοιο τρόπο ώστε να προωθήσω ένα συγκεκριμένο πρόβλημα, μία αιτιολόγησή του, μία ηθική αξιολόγηση και μία λύση για το πρόβλημα αυτό. Συνεπώς τα πλαίσια καθορίζουν τον υπεύθυνο για το πρόβλημα και το τι ακριβώς κάνει ώστε να το δημιουργεί. Τα δε κόστη και οι ωφέλειες μετρούνται με κριτήριο τις πολιτιστικές αξίες της κοινωνίας μέσα στην οποία λειτουργούν τα πλαίσια. Επίσης ερμηνεύουν τον τρόπο λειτουργίας των φορέων, κάνουν ηθικές αξιολογήσεις και προτείνουν μέτρα για την επίλυση του προβλήματος. Επιπλέον δε, δικαιολογούν και τον τρόπο αντίδρασης στο πρόβλημα σε σχέση με τα πιθανά αποτελέσματα και τις επιπτώσεις τις οποίες μπορεί να έχει. Η πραγματικότητα όμως δεν λειτουργεί σε «πλαίσια», συνεπώς η πλαισίωση δεν αποτελεί τίποτε άλλο παρά έναν αποτελεσματικό αφηγηματικό τρόπο επηρεασμού της κοινής γνώμης από τα Μ.Μ.Ε. Ένα πλαίσιο περιορίζει τη σημασία του μηνύματος, καθορίζοντας επακριβώς και εκ των προτέρων το

τι μπορεί να γίνει κατανοητό από το μήνυμα και κατά συνέπεια επηρεάζει τον λήπτη. Τα πλαίσια προκύπτουν και ενισχύονται όταν οι δημοσιογράφοι και οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές ελίτ σχεδιάζουν ποιος και πώς πρέπει να επηρεαστεί. Ωστόσο όταν το πλαίσιο, με την επανάληψη, εμπεδωθεί και γίνει «φυσιολογικό» μέρος της κοινής συλλογικής συνείδησης τότε λειτουργεί από μόνο του (Σκουλάς, 2015; Entman R. M., 1993; Hallahan, 1999).

1.5. Κατηγορίες πλαισίων

Υπάρχουν οι εξής κατηγορίες πλαισίων:

1) Το «κυρίαρχο πλαίσιο» ή «το πλαίσιο του σθένους/δύναμης» (valence framing) όπου ένα μήνυμα στέλνεται μέσα σε ένα προκαθορισμένο πλαίσιο και λειτουργεί ως εργαλείο ανάδειξης της άποψης αυτού που διαμορφώνει το πλαίσιο. Το πλαίσιο του σθένους τοποθετεί και αντιμετωπίζει μία πράξη με θετικό ή με αρνητικό πρίσμα. Για παράδειγμα μία βίαιη πράξη μπορεί να προβληθεί μέσα από ένα θετικό πρίσμα ως επανάσταση και το άτομο που τη διαπράττει ως επαναστάτης ή απελευθερωτής, ενώ μέσα από ένα αρνητικό πρίσμα ως δολοφονία και το άτομο που τη διαπράττει ως εγκληματίας. Το πλαίσιο του σθένους χρησιμοποιείται περισσότερο για να προσδώσει μία θετική διάσταση σε ένα γεγονός ή μία πληροφορία, ώστε ο λήπτης του μηνύματος να κατανοήσει ότι τα πράγματα θα ήταν χειρότερα αν ο πομπός δεν είχε λειτουργήσει με τον συγκεκριμένο τρόπο (Σκουλάς, 2015; Hallahan, 1999).
2) Η «σημειωτική πλαισίωση» (semantic framing) χρησιμοποιεί εναλλακτικές φράσεις, για συγκεκριμένους όρους π.χ. μόνο, ειδικά, συγκεκριμένα κ.α., οι οποίες δίνουν έμφαση στη συγκεκριμένη πληροφορία (Σκουλάς, 2015; Hallahan, 1999).
3) Η «ιστορία πλαίσιο» (story framing) περιέχει επιλογή συγκεκριμένων θεμάτων ή ιδεών στο κέντρο του μηνύματος και ενσωματώνει ποικιλία ιστοριών ή αφηγηματικών τεχνικών που υποστηρίζουν το θέμα. Οι λέξεις και οι εικόνες χρησιμοποιούνται ανάλογα με τον πολιτιστικό τους χαρακτήρα (resonance) και το μέγεθος των επιπτώσεων (magnitude). Η «ιστορία πλαίσιο» πρέπει να έχει ποιότητα και ποσότητα. Η ποιότητα καθορίζεται από το εάν οι λέξεις είναι κατανοητές, εύληπτες, ευκολομνημόνευτες, συναισθηματικά φορτισμένες ενώ η ποσότητα στο

κατά πόσο είναι κυρίαρχες και επαναλαμβάνονται (Σκουλάς, 2015; Hallahan, 1999; Entman R. M., 2003).

1.6. Ο Φόβος ως μέσο της εφαρμογής των πλαισίων

Η Θεωρία της Πλαισίωσης εφαρμόζεται αποτελεσματικά όταν δημιουργείται φόβος στον παραλήπτη του μηνύματος με σκοπό να προκληθεί συναισθηματικά φορτισμένη αντίδραση. Σχετικές έρευνες δείχνουν ότι ο φόβος κινητοποιεί τους ανθρώπους να υιοθετήσουν συγκεκριμένες στάσεις και συμπεριφορές που τους προβάλλονται, προκειμένου να αποφύγουν τις αρνητικές επιπτώσεις (Janis Irving L., 1953; Irving, 1967). Σύμφωνα με τον Leventhal (Leventhal, 1970) όσοι εκτίθενται στο φόβο, ελέγχονται από αυτόν ή από τη ζημιά που έχουν υποστεί λόγω αυτού, υιοθετώντας οποιαδήποτε σύσταση προκειμένου να αποφύγει την απειλή. Τα Μ.Μ.Ε. χρησιμοποιούν τη θεωρία του φόβου. Όταν το κοινό εκτεθεί στον φόβο, μπορεί να λειτουργήσει ως κίνητρο για δημόσια συζήτηση και ανάλογα με το πλαίσιο του φόβου μπορεί να υπάρξει κοινωνική αυτοσυγκράτηση και έλεγχος, αλλά ακόμη μπορεί να αναπτυχθούν εντελώς αντίθετα αποτελέσματα όπως είναι η κοινωνική ανωμαλία και η εξέγερση (Σκουλάς, 2015).

Συχνά τα Μ.Μ.Ε. προσπαθούν να δημιουργήσουν ηθικό πανικό (Young, 2015). Το έντονο φοβικό συναίσθημα που επικεντρώνεται σε ισχυρισμούς για παραβίαση των άμεσων συμφερόντων του ατόμου καλείται ηθικός πανικός και εκφράζεται άλλοτε με όρους δαιμονοποίησης (π.χ. οι πακιστανοί δολοφονούν τις γυναίκες μας) και άλλοτε με ανθρωπιστικά υπονοούμενα (π.χ. πολύ εύκολα κατηγορούνται για βιασμό οι πλούσιοι και πετυχημένοι). Το συναίσθημα στον ηθικό πανικό είναι υπερβολικά δυσανάλογο με το συγκεκριμένο γεγονός και συνήθως περιλαμβάνει την επικέντρωση του ενδιαφέροντος των Μ.Μ.Ε. συνεπικουρούμενων από ειδικούς ή δήθεν ειδικούς επιστήμονες (Leventhal, 1970). Είναι στην πραγματικότητα μια διαδικασία μαζικού στιγματισμού και περιλαμβάνει μια ευρέως ανακυκλούμενη αφήγηση σχετικά με τη δημιουργία και την αναγκαία “τιμωρία” μιας συγκεκριμένης ομάδας. Η αφήγηση σταδιακά πολλαπλασιάζεται σε ένταση από τα Μ.Μ.Ε. και τελικά εξαφανίζεται (Young, 2015).

Οι ηθικοί πανικοί προκαλούνται κυρίως από τα Μ.Μ.Ε, παρέχουν ψευδείς πληροφορίες, διαδίδονται γρήγορα και παρουσιάζουν διάφορους ηθικούς σταυροφόρους ως κατέχοντες επιστημονική ή τεχνική τεκμηρίωση. Αυτή η διαδικασία χαρακτηρίζεται από ανησυχία και συναισθηματική φόρτιση και λαμβάνει χώρα όταν η ηγεμονία μιας ισχυρής ομάδας είναι σε κρίση (Young, 2015). Σκοπός του προκαλούμενου ηθικού πανικού είναι η μετατόπιση της κοινωνικής ανησυχίας σε κάποιον αποδιοπομπαίο τράγο. Η αντίδραση στο γεγονός είναι ανάλογη της ανησυχίας, αλλά δυσανάλογη στο συγκεκριμένο συμβάν (Young, 2015). Ο ηθικός πανικός εκπληρώνει τον στόχο του με την επανάληψη, διότι είναι μορφή δράσης που στερείται πλήρως κάθε έννοιας αυθορμητισμού (Young, 2015) και στρέφεται κατά των αδύναμων της κοινωνικής δομής ενσωματώνοντας δια βοής κοινωνικές εκφράσεις που κεφαλαιοποιούν το κοινωνικό αίσθημα αδικίας και απόγνωσης (Βασιλαντωνοπούλου, 2015).

1.7. Η Πλαισίωση στα Μ.Μ.Ε.

Τα πλαίσια των Μ.Μ.Ε. ορίζονται ως η κεντρική οργανωτική ιδέα που ερμηνεύει μια αλληλουχία γεγονότων (Gamson & Modigliani, 1987). Τα πλαίσια του κοινού ορίζονται ως τα πνευματικά αποθηκευμένα συμπλέγματα ιδεών που καθοδηγούν τα άτομα στην επεξεργασία των πληροφοριών (Entman R. M., 1993).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ενώ η κατασκευή της ημερήσιας διάταξης είναι απόλυτα συνειδητή διαδικασία, η πλαισίωση είναι κυρίως μη συνειδητή (Scheufele A. D., Agenda-Setting, Priming, and Framing Revisited: Another Look at Cognitive Effects of Political Communication, 2000).

Πέντε παράγοντες επηρεάζουν τους δημοσιογράφους στην κατασκευή πλαισίων: 1) κοινωνικές αξίες και κανόνες, 2) οργανωτικές πιέσεις και περιορισμοί, 3) πιέσεις από ομάδες συμφερόντων, 4) δημοσιογραφικές συνήθειες, 5) ιδεολογικο-πολιτικοί προσανατολισμοί των δημοσιογράφων (Van Gorp, The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture back in, 2007; Tuchman, 1978).

Η επίδραση των πλαισίων των ΜΜΕ στο κοινό εξαρτάται από δημογραφικούς παράγοντες (φύλο, ηλικία, εργασία, θρησκεία, τόπος κατοικίας κτλ), από τους προσανατολισμούς κάθε ατόμου που επηρεάζουν τον τρόπο που προσλαμβάνει και

επεξεργάζεται τις πληροφορίες και από τα “αναχώματα” ιδεών και αξιών που έχει κάθε άτομο. Επίσης οι διαπροσωπικές συζητήσεις των ανθρώπων αποτελούν βασικό παράγοντα διαμόρφωσης της προσωπικής ημερήσιας διάταξης και των ατομικών πλαισίων που αλληλοεπιδρά αυτά των Μ.Μ.Ε. (Wanta & Wu, 1992). Διακρίνονται τέσσερις βασικοί προσανατολισμοί του ατόμου: 1) ο βαθμός κομματικοποίησης (οι λιγότερο κομματικοποιημένοι είναι περισσότερο ευάλωτοι από τα πλαίσια των Μ.Μ.Ε.), 2) ο βαθμός εξάρτισης των προσλαμβανόμενων πληροφοριών από τα Μ.Μ.Ε. (οι πιο εξαρτημένοι είναι περισσότερο ευάλωτοι), 3) το πολιτικό ενδιαφέρον (όσο μικρότερο τόσο μεγαλύτερη ευαλωτότητα), 4) ο βαθμός ικανοποίησης από τα Μ.Μ.Ε. (όσο μεγαλύτερος τόσο μεγαλύτερη ευαλωτότητα) (McLeod, Becker, & Byrnes, 1974).
Πειράματα διαπίστωσαν ότι το κοινό των Μ.Μ.Ε. είναι ένα σύνολο ατόμων με ενεργό ρόλο στην ερμηνεία, επεξεργασία και αποδοχή ή απόρριψη των μηνυμάτων που εκπέμπονται από αυτά (Σκουλάς, 2015). Η Θεωρία της Πλαισίωσης αναγνωρίζει τη σημασία της διάδρασης ανάμεσα στο μήνυμα και τα ερμηνευτικά σχήματα που προϋπάρχουν στο κοινό. Γίνεται όμως δεκτό ότι τα πλαίσια παρέχουν μια κατευθυντήρια γραμμή, προσδιορίζοντας έμμεσα τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να ερμηνευτεί το μήνυμα. Αυτά εμποδίζουν τον δέκτη να χρησιμοποιήσει σχήματα που έρχονται σε αντίθεση με το προβαλλόμενο πλαίσιο (Σκουλάς, 2015; Van Gorp, The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture back in, 2007). Όσο πιο δυνατή ή με βαθιές πολιτισμικές ρίζες η ιδέα στην οποία στηρίζεται ένα πλαίσιο, τόσο πιο πιθανό είναι να ενεργοποιήσει το σχετικό σχήμα στο μυαλό περισσότερων μελών του κοινού.

Τα πλαίσια δεν λειτουργούν ανεξάρτητα από τους δέκτες τους, αλλά ενεργοποιούν προϋπάρχοντα «σχήματα» στη μνήμη τους. Αποτελούν τρόπους παρουσίασης της πληροφορίας ώστε αυτή να συνδέεται λογικά με ήδη υπάρχοντα γνωστικά σχήματα στη μνήμη του κοινού (Shoemaker & Reese, 1996; Scheufele & Tewksbury, 2007). Προκειμένου να επεξεργαστούν κάθε καινούργια πληροφορία, τα άτομα εφαρμόζουν ερμηνευτικά σχήματα για να την κατηγοριοποιήσουν και ερμηνεύσουν με τέτοιο τρόπο ώστε να προκύπτει νόημα (Goffman, Frame analysis: An essay on the organization of experience, 1974). Όταν ένα πλαίσιο ταιριάζει σε ένα προϋπάρχον «σχήμα» με τις πληροφορίες που είναι αποθηκευμένες, έχει περισσότερες πιθανότητες να ενεργοποιηθεί και να είναι προσβάσιμο για μελλοντικές κρίσεις (Higgins E. , 1996). Τα αποτελέσματα

του χρησιμοποιούμενου πλαισίου εξαρτώνται από διάφορους παράγοντες όπως η προσοχή που δίνει ο δέκτης, τα ενδιαφέροντά, τις αξίες, τις πεποιθήσεις, τις εμπειρίες, τις επιθυμίες του κ.α. (Shav, McLeod, Gotlieb, & Lee, 2009). Βέβαια, κάποιοι μηχανισμοί πλαισίωσης είναι τόσο ισχυροί ώστε αρκεί μόνο μια απλή αναφορά σε αυτούς, για να ενεργοποιηθεί το ανάλογο σχήμα (Young, 2015). Ένα πλαίσιο επικρατεί όσο πιο συχνά επαναλαμβάνεται (Chong & Druckman, 2007).

Έρευνες υποστηρίζουν ότι η επιρροή ενός πλαισίου εξαρτάται από το πόσο «δυνατό» είναι αυτό. «Δυνατό» είναι ένα πλαίσιο όταν προέρχεται από μια αξιόπιστη πηγή, όταν συμφωνεί με τις αξίες της γενικής συναίνεσης και όταν δεν αντικρούει παγιωμένες προϋπάρχουσες αντιλήψεις (Chong & Druckman, 2007). Ο Kinder υποστηρίζει ότι τα πλαίσια κατασκευάζονται έχοντας σε μεγάλο βαθμό υπόψη τις προτιμήσεις του κοινού (Kinder, 2007). Η διαδικασία αυτή δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τα προσωπικά χαρακτηριστικά του καθενός, αλλά καθοδηγείται από πολιτισμικά στοιχεία, πεποιθήσεις, ιστορικές αναμνήσεις ή μύθους, στερεότυπα, έθιμα, συνήθειες, αξίες και τους κανόνες που ενυπάρχουν στη συνείδηση ή στη μνήμη μιας κοινωνίας (Van Gorp, The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture back in, 2007). Τα σχήματα είναι «δυναμικά» επειδή αναπτύσσονται σταδιακά και συνδέονται με προσωπικά βιώματα και συναισθήματα. Τα πλαίσια είναι «σταθερά» γιατί αποτελούν κομμάτι του πολιτισμού μέσα στον οποίο δημιουργούνται και αλλάζουν ελάχιστα ή σταδιακά μέσα στο χρόνο. Αυτό που αλλάζει είναι η επιλογή τους. Ένα πλαίσιο μπορεί να απορριφθεί, να αμφισβητηθεί ή να αντικατασταθεί από κάποιο άλλο, το ίδιο όμως παραμένει αναλλοίωτο (Van Gorp, The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture back in, 2007; Van Gorp, Where is the frame? Victims and intruders in the Belgian press coverage of the asylum issue, 2005).

Οι συνθήκες λειτουργίας των Μ.Μ.Ε. οδηγούν στη συχνότερη επιλογή κάποιων πλαισίων. Τέτοια συνθήκη είναι η ύπαρξη χορηγών με συγκεκριμένα συμφέροντα (όπως οικονομική ελίτ, επαγγελματικές ομάδες, πολιτικοί κ.α.) που κατευθύνουν την επιλογή των πλαισίων από τους δημοσιογράφους, ώστε να αναφερθούν σε ένα γεγονός με τρόπο που να εξυπηρετεί τα δικά τους συμφέροντα (Van Gorp, The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture back in, 2007; Van Gorp, Where is the frame? Victims and intruders in the Belgian press coverage of the asylum issue, 2005; Gamson & Modigliani,

1989; Zhou & Moy, 2007; McQuail, 1994). Τα Μ.Μ.Ε. αποτελούν τον καθρέφτη μέσα από τον οποίο η κοινή γνώμη βλέπει μία σύγκρουση. Οι επιλογές των εικόνων, ερωτήσεων και δεδομένων τα οποία θα χρησιμοποιήσουν ή θα αγνοήσουν έχουν σημαντικό αποτέλεσμα στην κατανόηση του αναγνώστη/λήπτη για συγκεκριμένα ζητήματα με αποτέλεσμα να επηρεάζονται, μεταβάλλονται ή και καθορίζονται τα συναισθήματα και οι στάσεις της κοινής γνώμης (Σκουλάς, 2015; Chong & Druckman, 2007; Cissel, 2012; Βερνίκου, 2019).

1.8. Τεχνικές ελέγχου της κοινής γνώμης

Η προπαγάνδα συχνά χρησιμοποιεί τεχνικές για να καθοδηγήσει τη σκέψη του κοινού.

Διακρίνονται οι εξής τεχνικές (Βερνίκου, 2019; Chomsky, Η χειραγώγηση των μαζών, 01/01/1997; Chomsky, Προπαγάνδα και κοινός νους, 2003; Chomsky, Προπαγάνδα και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας., 1992; Ανώνυμου, 08/03/2012):

1) **Τεχνική της διασκέδασης:** συνίσταται στη στροφή της προσοχής του κοινού από τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σε άλλα θέματα μέσω ενός αδιάκοπου καταιγισμού ασήμαντων λεπτομερειών. Έτσι το κοινό απασχολεί το μυαλό του σε ανώδυνα για τους ιθύνοντες θέματα και δεν έχει χρόνο να σκεφτεί τα πραγματικά του προβλήματα. Για παράδειγμα η υπόθεση της Κιβωτού του κόσμο την ώρα που η ακρίβεια κατατρώει το οικογενειακό εισόδημα.

2) **Τεχνική δημιουργίας προβλημάτων:** Πρώτον δημιουργούν ένα πρόβλημα, μια έκτακτη κατάσταση για την οποία προβλέπουν ότι θα προκαλέσει μια συγκεκριμένη αντίδραση του κοινού ώστε το ίδιο να ζητήσει εκείνα τα μέτρα που οι ιθύνοντες έχουν προγραμματίσει. Για παράδειγμα αφήνουμε να κλιμακωθεί η βία για την υπόθεση του 16χρονου Ρομά Κώστα Φραγκούλη που πυροβολήθηκε στο κεφάλι από αστυνομικό στις 5/12/22, ώστε να γίνουν αποδεκτά μέτρα περιορισμού της ελευθερίας των Ρομά.

3) **Σταδιακή εφαρμογή ενός μέτρου:** Αν κάποιο απαράδεκτο μέτρο εφαρμοστεί σταδιακά γίνεται πιο εύκολα αποδεκτό, όπως για παράδειγμα η κατάργηση του ΕΣΥ αφού πρώτα μειώσανε το προσωπικό με σταμάτημα των προσλήψεων και αναστολή των ανεμβολίαστων, περιορίσανε τα διαθέσιμα υγειονομικά υλικά και μειώσανε τους

προϋπολογισμούς, οδήγησαν το ΕΣΥ σε δυσλειτουργία, οπότε η ιδιωτικοποίησή του παρουσιάζεται ως λύση.

4) **Στρατηγική της αναβολής:** Μια αντιλαϊκή απόφαση εφαρμόζεται ως αναγκαία όχι άμεσα αλλά στο μέλλον. Με αυτόν τον τρόπο η απόφαση γίνεται αποδεκτή, διότι το κοινό έχει την αφελή ελπίδα ότι όλα θα πάνε καλύτερα αύριο και ότι τελικά θα αποφύγει τη συγκεκριμένη θυσία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η κατά καιρούς μείωση των συντάξεων που εφαρμόζεται μόνο για όσους θα συνταξιοδοτηθούν στο μέλλον.

5) **Στρατηγική να μιλάς στο κοινό σα να είναι μωρό:** Όσο μεγαλύτερη προσπάθεια κάνουν για να εξαπατηθεί ο τηλεθεατής ή αναγνώστης τόσο πιο παιδιάστικος τόνος υιοθετείται με αποτέλεσμα να εισπράττεται αντίδραση από γινομένη κριτική σκέψη.

6) **Απευθυνόμαστε στο συναίσθημα και όχι στην λογική:** Έτσι βραχυκυκλώνεται η λογική ανάλυση και η κριτική σκέψη και με ευκολία εμφυτεύονται ιδέες, επιθυμίες, φόβοι και συμπεριφορές. Για παράδειγμα η αξιοποίηση ενός εγκλήματος που διαπράττει μετανάστης για να εμφυτευτούν ιδέες συλλήβδην κατά των μεταναστών.

7) **Τεχνική να κρατάς τους πολίτες σε άγνοια:** Είτε με αποσιώπηση ειδήσεων οπότε αφού δεν το έδειξε η τηλεόραση δεν έγινε, είτε μη πληροφορώντας για τις τεχνολογίες που χρησιμοποιήθηκαν. Χαρακτηριστική η περίπτωση των παρακολουθήσεων πολιτικών, δικαστικών, δημοσιογράφων και στρατιωτικών μέσω predator για τις οποίες η πλειοψηφία των Μ.Μ.Ε. δεν εξήγησε ότι μπορούν να παρακολουθήσουν:

α) όχι μόνο τις συνομιλίες και τα μηνύματα μέσω κινητού τηλεφώνου, αλλά και τις συνομιλίες που κάνεις δια ζώσης ακόμα και με απενεργοποιημένο το τηλέφωνο,

β) οποιαδήποτε ηλεκτρονική σου δραστηριότητα,

γ) βιντεοσκόπηση όλης της δραστηριότητάς σου όταν βρίσκεσαι σε κάποια απόσταση από το κινητό και

δ) ότι μπορείς να μολυνθείς με το συγκεκριμένο λογισμικό όχι μόνο με την λήψη κάποιου μηνύματος, αλλά ακόμα και αν σε πλησιάσει σε κάποια απόσταση άνθρωπος ή κάποιο ειδικό αυτοκίνητο με κρυμμένη ειδική συσκευή.

8) **Τεχνική πλασαρίσματος της μετριότητας:** Παρακινείς το κοινό να θεωρεί ευχάριστο, μοντέρνο και πρέπον ό,τι πιο φτηνιάρικο και ακαλλιέργητο υπάρχει.

9) **Τεχνική της ενοχής:** Κάνεις το άτομο να πιστέψει ότι είναι αποκλειστικά υπεύθυνο για την δύσκολη κατάστασή του εξαιτίας των χαμηλών ικανοτήτων του και των ελλιπών προσπάθειών του. Χαρακτηριστική η δήλωση υπουργού για την τεράστια αύξηση του κόστους ζωής "όποιος δεν προσαρμόζεται πεθαίνει".

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.: ΣΚΑΝΔΑΛΑ

2.1. Ορισμός της έννοιας σκάνδαλο

Με τον όρο «σκάνδαλο» ορίζεται κάθε γεγονός, πράξη, λόγος και συμπεριφορά η οποία προκαλεί τη γενική αποδοκιμασία, αγανάκτηση και αποστροφή, επειδή έρχεται σε σύγκρουση με τους νόμους της ηθικής ή της ευπρέπειας. Το σκάνδαλο συνήθως οδηγεί σε διαμάχες και προκαλείται ύστερα από την αποκάλυψη μιας ανήθικης ή παράνομης πράξης που προκαλεί το έντονο ενδιαφέρον και την περιέργεια της κοινής γνώμης, καθώς έχουν εμπλακεί σ΄ αυτό πρόσωπα που θεωρούνταν μέχρι τότε ευυπόληπτα (Μπαμπινιώτης, 2008). Ωστόσο, δε συνιστούν όλες οι παραβιάσεις σκάνδαλο. Μερικές παραβιάσεις μπορεί να είναι πολύ ασήμαντες για ν' αποτελούν σκάνδαλο, ενώ άλλες μπορεί να είναι πολύ σημαντικές (Thompson & Αθανασιάδης, 2010). Το σκάνδαλο δεν είναι το βαθύ και κρυφό αίτιο μιας πράξης, αλλά το τελικό στάδιο αυτής, αυτό που μπορεί να γίνει αντιληπτό, αυτό που διακρίνεται, που ξεχωρίζει, αυτό που επιφαίνεται, δηλαδή που παρουσιάζεται «απροσδόκητα ή/και αποκαλυπτικά» (Μπαμπινιώτης, 2008). Σύμφωνα με την Garment, ένα σκάνδαλο δεν παραπέμπει αναγκαστικά σε παρανομία, αλλά μπορεί να είναι απλά ένα περιστατικό που σοκάρει και δημιουργεί ανησυχία στο κοινό (Garment, 1991).

Για να θεωρηθεί μια έκνομη πολιτική δραστηριότητα πολιτικό σκάνδαλο, είναι αναγκαία η προβολή της στο δημόσιο χώρο. Το σκάνδαλο τοποθετείται σε ένα ερμηνευτικό πλαίσιο, μέσα από τις αφηγήσεις των Μ.Μ.Ε. και αποκτά ήρωες, δομή και χρονική διάρκεια καθώς διαχέεται στη δημόσια ζωή. Σημαντικό κριτήριο για τη σοβαρότητα ενός σκανδάλου αποτελεί το αν η πράξη θεωρείται ιδιωτική ή δημόσια. «Σκάνδαλα που αφορούν στην επίδοση ενός πολιτικού στα δημόσια καθήκοντά του έχουν σοβαρότερες και πιο αρνητικές συνέπειες σε σχέση με σκάνδαλα που δεν αφορούν στη δημόσια σφαίρα και επομένως δεν αφορούν στο πολιτικό κοινό» (Ηλιοπούλου, 2014; Heywood, 1997).

Αναγνωρίζονται 3 μορφές πολιτικών σκανδάλων: α) τα ερωτικά σκάνδαλα που αφορούν παραβίαση ερωτικών ηθών, β) τα οικονομικά σκάνδαλα που έχουν σχέση με αθέμιτη

χρήση οικονομικών πόρων και γ) πολιτικά σκάνδαλα που αφορούν την κατάχρηση της πολιτικής εξουσίας (Ηλιοπούλου, 2014).

2.2. Το σκάνδαλο στην επικοινωνία

Το σκάνδαλο ξεκινά όταν περάσει στο δημόσιο χώρο μέσα από διαμεσολαβημένες μορφές επικοινωνίας. Η αποκάλυψη και η εν συνεχεία κάλυψη του γεγονότος από τα Μ.Μ.Ε. συνιστούν σε μεγάλο βαθμό συστατικά στοιχεία του σκανδάλου. Τα διαμεσολαβημένα σκάνδαλα (mediated scandals) εμπεριέχουν τη διαμεσολαβημένη δημοσιότητα αποκτώντας μια χρονική και διαδοχική αλληλουχία ως αποτέλεσμα των πρακτικών των Μ.Μ.Ε.. Η αποδοκιμασία που προκαλεί η δημοσιοποίηση ενός σκανδάλου ενεργοποιείται μέσα από μηχανισμούς που εξαρτώνται εν πολλοίς από τον τρόπο με τον οποίο επικοινωνείται η σχετική είδηση (Thompson & Αθανασιάδης, 2010). Τα αρνητικά σχόλια, τα δηκτικά άρθρα, οι μεγάλοι τίτλοι των εφημερίδων είναι στοιχεία που δημιουργούν και μπορεί να παγιώσουν το κλίμα αποδοκιμασίας, γεγονός που χαρακτηρίζει τα Μ.Μ.Ε. τα οποία αξιοποιούν στο έπακρο τις νέες τεχνολογίες προκειμένου να συντηρήσουν σε βάθος χρόνου το θέμα. Τα μέσα αυτά χρησιμοποιούνται ως βάση τεκμηρίωσης για την επαλήθευση ή διάψευση ισχυρισμών προκειμένου να ισχυροποιήσουν το μήνυμά τους. Η ύπαρξη τεκμηρίων (φωτογραφίες, ενοχοποιητικά έγγραφα, συνομιλίες) καθιστά το γεγονός ανθεκτικότερο στο χρόνο. Τα μοντέρνα συστήματα παρακολούθησης, οι κρυφές κάμερες, οι συσκευές τηλεφωνικών υποκλοπών κ.α. τίθενται στην υπηρεσία των μέσων επικοινωνίας ως τεκμήρια για την πορεία του σκανδάλου. Η αναπαραγωγή και η αναδημοσίευση τροφοδοτεί το σκάνδαλο, δίνοντάς του μεγάλες διαστάσεις. Ταυτόχρονα τα επιτελεία των πολιτικών σε μια προσπάθεια αποδυνάμωσης του γεγονότος και προστασίας της φήμης του εμπλεκόμενου ενεργοποιούν επικοινωνιακούς μηχανισμούς. Έτσι δεν είναι δύσκολο να μετατραπεί το σκάνδαλο σε γεγονός εθνικής, πολιτικής και εκλογικής σημασίας. Αρκετά σκάνδαλα, μάλιστα, επανέρχονται στο προσκήνιο όποτε προκύπτει ένα νέο σκάνδαλο με παρόμοια χαρακτηριστικά, ή απασχολούν ντοκιμαντέρ, βιβλία ή ταινίες που βασίζονται σε αυτά με τελικό σκοπό να επανεξεταστούν (Ηλιοπούλου, 2014).

Η χρονική διάρκεια ενός σκανδάλου άλλοτε είναι ιδιαίτερα σύντομη και άλλοτε πολύ παρατεταμένη. Σύμφωνα με τον Thompson (Thompson & Αθανασιάδης, 2010)

διακρίνονται 4 στάδια σ' ένα σκάνδαλο: α) το στάδιο προ του σκανδάλου, β) το στάδιο του σκανδάλου αυτού καθ' εαυτού, γ) η αποκορύφωση και δ) τα επακόλουθα. Το πρώτο δεν αφορά την πράξη αυτή καθαυτή αλλά έρευνες, πληροφορίες ή φήμες που δημοσιεύονται και αργότερα αποδεικνύεται η σχέση τους με το σκάνδαλο. Στο 2ο στάδιο, το σκάνδαλο περνά στο διαμεσολαβημένο δημόσιο λόγο έστω και με τη μορφή μιας σύντομης είδησης, η οποία αρκεί για να προκαλέσει μια σειρά αλυσιδωτών αντιδράσεων, ισχυρισμών και αντεγκλήσεων φέρνοντάς το στο προσκήνιο. Σε αυτό το στάδιο υπάρχουν αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις. Το ποιος τελικά θα διαψευστεί ή θα επιβεβαιωθεί θα φανεί στην αποκορύφωση ή την επίλυση του σκανδάλου. Η αποκορύφωση γίνεται με την ομολογία ενοχής, την παραίτηση, τη σύλληψη, την άσκησης ποινικής δίωξης ή την αθώωση των εμπλεκομένων. Το 4ο στάδιο αφορά τις επιπτώσεις που πιθανά να έχει το σκάνδαλο στην περίοδο που ακολουθεί (Ηλιοπούλου, 2014).

2.2.1. Κατηγοριοποίηση του σκανδάλου στα Μ.Μ.Ε.

Αυτό που κυρίως επιδιώκει ο μηχανισμός της πλαισίωσης είναι η κατηγοριοποίηση ενός σκανδάλου με την ανάδειξή του σε μία τάξη προβλήματος (πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, κλπ.), είτε με την απόδοση της ευθύνης του προβλήματος σε έναν θεσμό (Heywood, 1997). Σύμφωνα με τον Gerstlé, η ανάδειξη ορισμένων διαστάσεων ενός προβλήματος δεν οδηγεί απαραίτητα στην απόδοση μιας ευθύνης (Gerstlé & Colin, 2020). Με άλλα λόγια, η κατηγοριοποίηση ενός διακυβεύματος δεν αντιστοιχεί στην αξιολόγησή του (Gerstlé & Colin, 2020). Η πλαισίωση κατά Iyengar αποτελεί μία εκλεπτυσμένη επιλογή των Μ.Μ.Ε. επιμέρους πλευρών του σκανδάλου, που γίνεται για να προβληθούν αυτές οι πλευρές ως σημαντικότερες ή για να τονίσουν τη σημαντικότητα του θέματος (Iyengar, Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues, 1991). Έτσι τα Μ.Μ.Ε. δίνουν έμφαση σε μια συγκεκριμένη αιτία ενός προβλήματος εστιάζοντας σε μια συγκεκριμένη αιτιολόγησή του. Ο Iyengar διακρίνει δυο τύπους πλαισίωσης: την περιπτωσιολογική και τη θεματική. Στην πρώτη περιλαμβάνονται οι αναφορές που απομονώνουν γεγονότα, χωρίς να παρέχουν ένα ευρύτερο πλαίσιο αλλά μια απλή παράθεση συγκεκριμένων συμβάντων. Στη θεματική πλαισίωση παρέχεται ένα ευρύτερο πλαίσιο για τα γεγονότα με συνέπεια τη σχετικά πιο ολοκληρωμένη εικόνα του

γεγονότος. Οι δυο αυτοί τύποι πλαισίωσης έχουν διαφορετικά αποτελέσματα επιρροής στο κοινό. Η περιπτωσιολογική πλαισίωση αποδίδει την ευθύνη σε συγκεκριμένες ομάδες και άτομα, ενώ η θεματική σε κοινωνικό – πολιτικές δυνάμεις (Iyengar, Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues, 1991). Ο Δεμερτζής επισημαίνει: «Πλαισιώνοντας "θεματικά" την είδηση ο τύπος λειτουργεί έτσι ώστε οι πολίτες να αποδώσουν την ευθύνη για το όλο ζήτημα σε δομικούς παράγοντες και κυβερνητικές πολιτικές. Πλαισιώνοντάς την όμως "περιπτωσιολογικά" συμβάλλει στην από μέρους των πολιτών απόδοση ευθύνης σε προσωπικά και υποκειμενικά κίνητρα. Στην πράξη, ελάχιστες ειδήσεις είναι πλαισιωμένες αποκλειστικά με θεματικό ή περιπτωσιολογικό τρόπο» (Λίποβατς & Γεωργιάδου, 2002).

2.3. Μηχανισμοί επηρεασμού της κοινής γνώμης για τα σκάνδαλα

Οι άνθρωποι οι οποίοι δεν εμπλέκονται άμεσα σε ένα σκάνδαλο και είναι απλοί παρατηρητές, αντιλαμβάνονται τα γεγονότα με βάση τα χαρακτηριστικά των διαμεσολαβημένων μορφών επικοινωνίας (Ηλιοπούλου, 2014).

Το κοινό γίνεται ο θεατής, σχολιαστής και επικριτής ενός γεγονότος το οποίο δεν βιώνεται άμεσα, αλλά μόνο υπό την επιρροή των επικοινωνιακών τεχνικών που εφαρμόζουν τα Μ.Μ.Ε. για την προβολή της είδησης. Η διαμεσολαβημένη εμπειρία, διαφέρει από αυτή που θα αποκτούσαμε, αν γνωρίζαμε απευθείας τα γεγονότα. Αυτό οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν τα ηλεκτρονικά μέσα, τα οποία με τη χρήση ειδικών τεχνικών όπως: (α) αλλαγή της κίνησης (αργή, γρήγορη), β) άμεση οπτική επανάληψη, γ) στιγμιαία μετακίνηση από τη μία σκηνή στην άλλη, δ) απόσπαση και απομόνωση συγκεκριμένων πλευρών ή ολόκληρων συμβάντων, ε) παράθεση γεγονότων τα οποία απέχουν χρονικά και χωρικά, στ) εναλλαγή οπτικής γωνίας (ζουμ, κάμερα κ.λπ.), ζ) συνδυασμός εικόνας και ήχου, η) πρόσμιξη οπτικών εικόνων με επεξεργασμένες φωτογραφίες και γραφικά, θ) επινόηση γεγονότων από τεχνικές εμψύχωσης και γραφικών. Οι παραπάνω τεχνικές σχηματίζουν τελικά μια τεχνητή εμπειρία, η οποία αντικαθιστά την πραγματική (Funkhouser & Shaw, 1990). Αναφορικά με τη λειτουργία του τύπου ο επισημαίνεται ότι στις περιπτώσεις που κάποιος απλώς παρατηρεί ένα γεγονός και δεν εμπλέκεται σε αυτό, δε μπορεί παρά να σχηματίσει άποψη από τη διανοητική εικόνα που του προσφέρεται (Lippmann, 1988). Τα Μ.Μ.Ε. δεν

αντανακλούν απλώς αλλά συγκροτούν εν μέρει την κοινωνική πραγματικότητα (Ηλιοπούλου, 2014).

Στα τέλη του 20ου αιώνα, όπου παρατηρείται ραγδαία αύξηση των ραδιοτηλεοπτικών μέσων, η διαπροσωπική πολιτική επικοινωνία τέθηκε στο περιθώριο της δημοκρατικής διαδικασίας. Για το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων τα Μ.Μ.Ε. έχουν υψηλούς δείκτες διείσδυσης καθώς αντιπροσωπεύουν την κύρια πηγή πληροφόρησής τους. Συνεπώς η κοινή γνώμη διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό στο δημόσιο χώρο μέσα από τη λειτουργία των Μ.Μ.Ε. (Ηλιοπούλου, 2014).

Τα κυρίαρχα Μ.Μ.Ε. τείνουν να διαμορφώνουν τη συναίνεση προς την κατεύθυνση που ευνοεί το οικονομικό και πολιτικό τους συμφέρον (Herman & Chomsky, 2010). Λόγω της αυξημένης χρήσης των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας, τα Μ.Μ.Ε. συγκεντρώνονται σε λιγότερα χέρια οικονομικά ισχυρών που είναι μη υπόλογοι στο δημοκρατικό πολίτευμα και των οποίων οι πολιτικές ακολουθούν κυρίως κερδοσκοπική παρά πολιτιστική και χειραφετική λογική (Μουζέλης & Παγουλάτος, 2003; Αποστολίδης, 2014).

Στην έρευνά τους αναφορικά με την τηλεόραση οι Iyengar και Kinder κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι όσο πιο πολύ απέχει ο τηλεθεατής από τις δημόσιες υποθέσεις, τόσο περισσότερο μπορεί να υποκύψει στην επίδραση της ημερήσιας θεματολογίας των ειδήσεων, ενώ όσο αυξάνεται η πολιτική του συμμετοχή και το πολιτικό του ενδιαφέρον, τόσο λιγότερο επηρεάζεται (Iyengar & Kinder, News That Matters: Television and American Opinion, 1987). Το ενδιαφέρον για την είδηση δε συνδέεται μόνο με τις προσωπικές εμπειρίες ή προτεραιότητες του καθένα, αλλά και με την επίδραση που μπορεί να έχει ένα τέτοιο γεγονός στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον του. Ακόμη και αν τα σκάνδαλα δεν έχουν άμεσο αντίκτυπο στην καθημερινότητα ενός ατόμου, αυτό δεν τα καθιστά λιγότερο ενδιαφέροντα ή λιγότερο σημαντικά (Ηλιοπούλου, 2014).

Ο τύπος χρησιμοποιεί τη δύναμή του για να μεταδώσει πληροφορίες ώστε να επηρεάσει το περιβάλλον που σχεδιάζει την πολιτική, να καθοδηγήσει τους αναγνώστες σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις, και να ασκήσει πίεση σε εκείνους που λαμβάνουν κυβερνητικές αποφάσεις (McNair, 2003; Viens, 2014).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει ο τρόπος που τα Μ.Μ.Ε. προβάλλουν τα εγκλήματα που διαπράττονται από πρόσωπα με πολιτική, κοινωνική και οικονομική δύναμη, στα πλαίσια της επαγγελματικής ή πολιτικής δραστηριότητάς τους. Αυτά ονομάζονται εγκλήματα λευκού κολλάρου ή εγκλήματα οικονομίας. Ως εγκλήματα οικονομίας νοούνται εκείνα κατά τα οποία ομάδες ή άτομα με σκοπό τη διατήρηση ή και την αύξηση των προνομίων και του κύρους των παραβιάζουν τους κανόνες της οικονομίας, ενώ ταυτόχρονα οι ίδιοι είναι ένθερμοι υποστηρικτές αυτών των κανόνων, επηρεάζοντας έτσι τη ζωή πολλών ανθρώπων ή και ολόκληρων κοινωνικών ομάδων (Βασιλαντωνοπούλου, 2015).

Τα Μ.Μ.Ε. υιοθετούν ένα διστακτικό συγκεχυμένο και ταυτόχρονα αποσπασματικό προφίλ ενημέρωσης για τα εγκλήματα λευκού κολάρου. Οι λόγοι είναι η διαπλοκή των Μ.Μ.Ε. με τα συμφέροντα, η ιδεολογική συμφωνία με τους κυρίαρχους και το οικονομικό κέρδος. Συνήθως αυτά τα εγκλήματα δεν απολαμβάνουν δημοσιότητα (Βασιλαντωνοπούλου, 2015). Η δομική και πολιτισμική ενσωμάτωση των εγκλημάτων λευκού κολάρου στην επίσημη οικονομία καθιστά σχεδόν αδύνατο τον εντοπισμό τους και πολύ περισσότερο την τιμωρία. Απέναντι στις έντονες κοινωνικές αντιδράσεις λόγω των πολύ μεγάλων κοινωνικών και οικονομικών βλαβών, που υπέστησαν μεγάλα τμήματα του λαού, ορθώνεται ως ανάχωμα η "αλληλεγγύη" των αγορών και οι κυβερνητικές εξαγγελίες μέτρων αναχαίτισης της εγκληματικότητας του λευκού κολάρου (Βασιλαντωνοπούλου, 2015).

Τα Μ.Μ.Ε. εξηγούν λεπτομερώς και επαναλαμβανόμενα το οικονομικό κόστος των μέτρων εντοπισμού και τιμωρίας των εγκλημάτων λευκού κολάρου, με ταυτόχρονη αποσιώπηση των κοινωνικών βλαβών που προκάλεσαν τα εγκλήματα της οικονομίας, συμβάλλοντας έτσι στο ακαταδίωκτο και την απο-ενεχοποίηση των υπευθύνων (Βασιλαντωνοπούλου, 2015). Υπάρχουν 2 τρόποι αποσιώπησης ενός σκανδάλου-εγκλήματος της οικονομίας: να μην αναφερθείς καθόλου σε αυτό ή εναλλακτικά να υπάρχει ακατάπαυστη ανούσια επανάληψη, που γρήγορα οδηγεί στην κόπωση του κοινού. Η έμφαση επικεντρώνεται στο δράστη και όχι στη δράση. Έτσι ο πολίτης μετά από κάθε είδηση αποκάλυψης τέτοιου εγκλήματος καταλήγει να λέει «άλλος ένας διεφθαρμένος πιάστηκε στα πράσα… όλοι είναι διεφθαρμένοι». Έτσι τελικά

σχηματίζεται η ακλόνητη πεποίθηση ότι τίποτα δεν μπορεί να γίνει (Βασιλαντωνοπούλου, 2015).

Αυτές οι μέθοδοι χειραγώγησης της κοινής γνώμης από τα Μ.Μ.Ε. οδηγούν στην ανάπτυξη κοινωνικού συναισθήματος μνησικακίας, η οποία περιλαμβάνει διάχυτα αισθήματα μίσους, φθόνου και εχθρότητας, την αίσθηση ότι είσαι ανίσχυρος να εκφράσεις αποτελεσματικά τα αισθήματα αυτά σε αυτούς που τα προκαλούνε. Έτσι ζούμε μια συνεχή επαναβίωση αυτής της ανίσχυρης εχθρότητας. Η μνησικακία δεν περιλαμβάνει ποτέ γνήσια προσπάθεια για μεταβολή των αξιών, γι' αυτό και δεν οδηγεί στην ανατροπή συμβάλλοντας έτσι στη διαιώνιση της κατάστασης (Young, 2015).

2.4. Σκάνδαλα σε άλλες χώρες

Η πρώτη εφημερίδα στον κόσμο η The London Gazette κυκλοφόρησε το 1666 (Καλιαντέρης, 07/11/2017) και 100 περίπου χρόνια αργότερα τα σκάνδαλα άρχισαν να απασχολούν τον τύπο και να επηρεάζουν τη δημόσια ζωή.

Σκάνδαλο Cosby: Το 1773 η New York Weekly Journal δημοσίευσε το σκάνδαλο Cosby Βρετανού κυβερνήτη τότε της Νέας Υόρκης. Ο Cosby έχασε μια δίκη κατά του προκατόχου του, οπότε έθεσε σε διαθεσιμότητα τον δικαστή που προΐστατο στη Νέα Υόρκη. Η εφημερίδα τον επέκρινε δημοσιεύοντας ταυτόχρονα στοιχεία για νοθεία στις εκλογές και διαφθορά του Cosby, κατηγορώντας τον ότι έπαιρνε μίζες. Ο εκδότης της εφημερίδας συνελήφθη, καταδικάστηκε για συκοφαντία και έμεινε σε απομόνωση στη φυλακή για δέκα μήνες, αλλά αθωώθηκε πανηγυρικά στο εφετείο όταν πλέον ο Cosby δεν ήταν κυβερνήτης (Bisbort, 2008).

Σκάνδαλο Watergate: Το 1969 οι New York Times αποκάλυψαν ότι κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Βιετνάμ ένας υπολοχαγός του Στρατού των ΗΠΑ έδωσε εντολή στους στρατιώτες του και εκτέλεσαν 347 άοπλους Βιετναμέζους πολίτες, παιδιά και βρέφη. Την υπόθεση αυτή η ηγεσία του στρατεύματος προσπαθούσε να αποκρύψει. Δημιουργήθηκε σκάνδαλο τεραστίων διαστάσεων που οδήγησε στην παγκόσμια καταδίκη της Αμερικανικής επέμβασης στο Βιετνάμ και μετέστρεψε ριζικά την κοινή γνώμη στις ΗΠΑ. Ο δημοσιογράφος κέρδισε το βραβείο Pulitzer (Bisbort, 2008; Munestri, 2014).

Το 1971 οι εφημερίδες New York Times και Washington Post αρχίζουν τη δημοσίευση εγγράφων του Πενταγώνου (the Pentagon Papers), αποκαλύπτοντας τη μυστική ιστορία του Υπουργείου Άμυνας για τον Πόλεμο στο Βιετνάμ. Κατόπιν αυτού ομάδα δράσης του Λευκού Οίκου διέρρηξε το γραφείο ενός ψυχιάτρου για να βρει αρχεία ενός πρώην αμυντικού αναλυτή που θεωρήθηκε υπεύθυνος της διαρροής των εγγράφων. Οι ίδιοι άνθρωποι του τότε προέδρου των ΗΠΑ Nixon το 1972 διέρρηξαν τα γραφεία του κόμματος των Δημοκρατικών στο κτίριο Watergate και συνελήφθησαν. Το επιτελείο του Nixon αρνείται οιαδήποτε σχέση. Αργότερα αφ' ενός μεν αποκαλύπτεται ότι ένας των διαρρηκτών είχε λάβει επιταγή για την προεκλογική εκστρατεία του Nixon και αφ' ετέρου το FBI αποδεικνύει ότι η διάρρηξη αποτελούσε τμήμα μαζικής εκστρατείας πολιτικής κατασκοπείας και σαμποτάζ. Η Washington Post το αποκαλύπτει και παρά τις απειλές από το περιβάλλον του προέδρου, συνέχισε για μεγάλο διάστημα τη δημοσίευση απόρρητων εγγράφων, τη στιγμή που η μεγάλη πλειοψηφία του έντυπου και ηλεκτρονικού τύπου προσπάθησε να θάψει το θέμα φοβούμενη διώξεις. Παρά την απομόνωση της Washington Post, η υπόθεση το 1973 οδηγήθηκε σε διερεύνηση από επιτροπή της Γερουσίας, οι ακροάσεις της οποίας μεταδόθηκαν απευθείας τηλεοπτικά, όπου αποκαλύπτεται ότι ο Νίξον είχε υποκλέψει όλες τις συνομιλίες στο Λευκό Οίκο. Ο ίδιος αρνήθηκε δε να τις παραδώσει στην επιτροπή. Το 1974 το Ανώτατο Δικαστήριο αποφαίνεται ομόφωνα ότι ο Νίξον πρέπει παραδώσει τις μαγνητοφωνήσεις και αργότερα ο Νίξον παραιτείται (Bisbort, 2008; Munestri, 2014).

Υπόθεση Snowden: Το 2013 ο Edward Snowden δημοσίευσε στον Τύπο εμπιστευτικά κυβερνητικά έγγραφα που αποδείκνυαν την ύπαρξη ειδικών λογισμικών προγραμμάτων μαζικής παρακολούθησης από την Εθνική Υπηρεσία Ασφαλείας (National Security Agency) και την CIA εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων στις Η.Π.Α. και τη Μεγάλη Βρετανία καθώς και πολιτικών ηγετών άλλων χωρών όπως της Καγκελαρίου της Γερμανίας Άγκελα Μέρκελ. Οι εν λόγω υπηρεσίες συνέλεγαν πληροφορίες σχετικά με τις τηλεφωνικές συνομιλίες, το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τους φίλους, τις επαφές ακόμη και όλες τις καθημερινές κινήσεις των πολιτών. Στη συνέχεια αξιωματούχοι της αντίστοιχης Βρετανικής Υπηρεσίας μπήκαν στα κεντρικά γραφεία του ειδησεογραφικού οργανισμού «Guardian» στο Λονδίνο απαιτώντας την άμεση καταστροφή των υπολογιστών που περιείχαν τα έγγραφα της NSA, τα οποία όμως είχαν ήδη μεταφερθεί

με ασφάλεια στη Βραζιλία. Ακολούθησε η βράβευση του Guardian και της Washington Post με το βραβείο «Pulitzer» διότι είχαν το θάρρος να δημοσιεύσουν τα εν λόγω έγγραφα. Ως αποτέλεσμα ο τότε πρόεδρος των ΗΠΑ Ομπάμα υιοθέτησε ένα πακέτο μικρών αλλά σημαντικών μεταρρυθμίσεων στη συλλογή δεδομένων επικοινωνίας (Δάμπλιας, 2020).

Υπήρξαν 2 τρόποι παρουσίασης του σκανδάλου Snowden στα Μ.Μ.Ε.: α) η επίσημη τοποθέτηση των New York Times και του Guardian ήταν ότι ο Snowden μπορεί να παραβίασε το νόμο προκαλώντας ζημιά στην εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ, προσέφερε όμως εξαιρετική υπηρεσία ενημερώνοντας το κοινό για όλα όσα γινόταν στο όνομά του, αλλά ουσιαστικά εναντίον του**.** Η παραβίαση της ιδιωτικής ζωής από την κυβέρνηση των ΗΠΑ ήταν αντισυνταγματική, όπως έκρινε ένας ομοσπονδιακός δικαστής, και έπρεπε να εκτεθεί στο κοινό ανεξάρτητα από τη νομιμότητα της πράξης του, β) στην ίδια εφημερίδα δημοσιεύτηκε και ένα άρθρο αντίθετης γνώμης που υποστήριξε ότι ο Snowden ήταν εγκληματίας διότι διέρρευσε πληροφορίες σχετικά με τη συμπεριφορά της κυβέρνησης, αντί να το αναφέρει μέσω νόμιμων καναλιών. Τα διάφορα Μ.Μ.Ε. διχάστηκαν ανάμεσα στις δύο αυτές απόψεις (Δάμπλιας, 2020).

Οι New York Times τόνισαν ότι με το να εστιάζεται το θέμα στον Snowden αποτελεί αντιπερισπασμό από το πραγματικό θέμα δηλαδή το κυβερνητικό πρόγραμμα μαζικής πολιτικής επιτήρησης που παραβιάζει σωρηδόν το νόμο. Η ποινική δίωξη του πληροφοριοδότη δεν έχει καμία σχέση με τα υποτιθέμενα εγκλήματά του, αλλά αποσκοπεί στον παραδειγματισμό οποιουδήποτε σκέφτεται να εκθέσει κυβερνητικά εγκλήματα (Δάμπλιας, 2020).

Όλοι συμφώνησαν όμως ότι οι δημοσιογράφοι που δημοσίευσαν τα ντοκουμέντα και ερεύνησαν την υπόθεση δεν πρέπει να διωχθούν, καθώς αποτέλεσαν το μέσο για τη δημοσιοποίηση και όχι το έναυσμα, καθότι ο Snowden ήρθε σε επαφή μαζί τους και όχι το αντίστροφο (Δάμπλιας, 2020).

2.5. Σκάνδαλο Siemens

Το σκάνδαλο Siemens είναι μία υπόθεση διαφθοράς στην οποία εμπλέκονταν ορισμένα πολιτικά πρόσωπα, στελέχη του ΟΤΕ, του ΟΣΕ και άλλων οργανισμών του Δημοσίου.

Τα πρόσωπα αυτά δωροδοκήθηκαν προκειμένου να αγοράσει το Δημόσιο υλικά από την εταιρεία. Σύμφωνα με την ομολογία στελεχών της Siemens, ανάμεσα στα οποία και ο τότε διευθυντής της εταιρείας στην Ελλάδα Χριστοφοράκος, η εταιρεία διέθετε κρυφά ταμεία, από τα οποία έδωσε μίζες σε Έλληνες πολιτικούς και στελέχη οργανισμών συνολικού ύψους 100.000.000 ευρώ. Τα χρήματα από τις δωροδοκίες έφτασαν μέσω off-shore εταιριών στους αποδέκτες τους, έτσι ώστε να χαθούν τα ίχνη τους. Κατά τον Χριστοφοράκο σημαντικά ποσά κατέληξαν στα ταμεία ΠΑΣΟΚ και ΝΔ, γεγονός που ομολόγησε και ο τότε ταμίας του ΠΑΣΟΚ Τσουκάτος. Τα αδικήματα των υπουργών παραγράφηκαν βάσει του νόμου περί ευθύνης υπουργών, που προέβλεπε εξαιρετικά σύντομη παραγραφή. Η δίκη των υπολοίπων εμπλεκομένων έγινε με τεράστια καθυστέρηση με αστείες δικαιολογίες (ασθένεια εισαγγελέα, παράλειψη μετάφρασης ξενόγλωσσων εγγράφων κ.α.). Στο δικαστήριο το μοναδικό πολιτικό πρόσωπο (Τσουκάτος) που τελικά δικάστηκε αθωώθηκε λόγω παραγραφής, όπως και τα μη πολιτικά πρόσωπα (Αραβαντινός, 2022).

2.6. Το σκάνδαλο Novartis

2.6.1. Η διεθνές σημασία του σκανδάλου της Novartis στην Ελλάδα

Η πολυεθνική φαρμακοβιομηχανία Novartis έχει πληρώσει πρόστιμα στις ΗΠΑ (USA before the SEC, 2020) και αλλού για τις παράνομες πρακτικές που εφάρμοζε για την προώθηση και τιμολόγηση των φαρμάκων της, με σκοπό την αθέμιτη αύξηση των κερδών της (USA. Vs NOVARTIS HELLAS S.A.C.I, 2022). Στελέχη της εταιρείας στην Ελλάδα κατέθεσαν στο FBI ότι το ελληνικό παράρτημα της εταιρείας δωροδοκούσε γιατρούς και κυβερνητικούς αξιωματούχους (USA before the SEC, 2020). Η τιμολόγηση των φαρμάκων στην Ελλάδα, που αποφασίζεται από το Υπουργείο Υγείας, είναι οδηγός για την τιμή τους στην Ε.Ε. και σε άλλες χώρες, λόγω της συγκεκριμένης διαδικασίας που ακολουθείται (Stamouli, Gasparinatou, & Kouroutzas). Έτσι η Ελλάδα έχει ξεχωριστό ενδιαφέρον για τον κλάδο της φαρμακοβιομηχανίας, διότι η αύξηση τιμής ενός φαρμάκου στη χώρα μας σημαίνει αυτόματα πολλαπλάσια κέρδη.

2.6.2. Η αποκάλυψη του σκανδάλου ήρθε από τις Η.Π.Α.

Οι σχετικές έρευνες για την εταιρεία ξεκίνησαν το 2003 και το 2016 δημοσιεύματα ανέφεραν ότι υψηλόβαθμα στελέχη της εταιρείας κατέθεσαν στο FBI στοιχεία που εμπλέκουν και πολιτικά πρόσωπα στις παράνομες πρακτικές της εταιρείας (USA before the SEC, 2020). Ακολούθησε έρευνα στην Ελλάδα από την Εισαγγελία διαφθοράς με κατάσχεση στοιχείων από την έδρα της εταιρείας, έγγραφα από το FBI, και καταθέσεις μαρτύρων. Οι μάρτυρες που είχαν καταθέσει στο FBI τέθηκαν σε καθεστώς προστασίας μαρτύρων και κατέθεσαν ότι γνώριζαν για παράνομες πληρωμές πολιτικών προσώπων, γιατρών, διαφημιστικών εταιρειών και Μέσων Ενημέρωσης.

Οι δωροδοκίες προς τα πολιτικά πρόσωπα έγιναν για να: 1) τιμολογηθούν με υψηλότερες τιμές τα φάρμακα της Novartis, 2) εισαχθούν στην αγορά γρήγορα τα φάρμακά της παρακάμπτοντας τις νόμιμες διαδικασίες, 3) καθυστερήσει η εισαγωγή ανταγωνιστικών με τη Novartis σκευασμάτων, 4) χαρακτηριστούν ως καινοτόμα τα φάρμακα της εταιρείας ώστε να παρακαμφθούν οι περιορισμοί στη διάθεσή τους και την τιμή τους, 5) την ταχύτερη πληρωμή των χρεών του Δημοσίου προς την εταιρεία και 6) την προμήθεια μεγάλων ποσοτήτων προϊόντων της εταιρείας χωρίς αυτό να είναι αναγκαίο. Οι δε δωροδοκίες προς τους γιατρούς έγιναν για να συνταγογραφούν σε μεγάλο βαθμό τα φάρμακά της (Stamouli, Gasparinatou, & Kouroutzas).

2.6.3. Οι σκανδαλώδεις αποφάσεις υπέρ της Novartis

Οι σκανδαλώδεις αποφάσεις υπέρ της Novartis εντοπίζονται στα εξής στοιχεία (Stamouli, Gasparinatou, & Kouroutzas; Δήμα, 2018; Ναυτεμπορική, 2018; Ψαρρά, Μέγα σκάνδαλο τελικά η Novartis, 2021; Τριάντης, Αρχειοθέτηση Αβραμόπουλου για Novartis: Αγγίζουν το 1 εκατ. ευρώ τα αδιευκρίνιστα ποσά που εντοπίστηκαν, 2022):

1) Το 2009 ο Υπουργός Υγείας Δημήτρης Αβραμόπουλος παραγγέλνει για τα 10 εκ. Έλληνες 24 εκ. δόσεις εμβολίων κατά του H1N1, όπως ακριβώς η γειτονική Ιταλία με πληθυσμό 60 εκ. Τα εμβόλια μαζί με τα αντιικά φάρμακα κόστισαν 300.000.000, το 40% της ποσότητας και 47% του κόστους αφορούσε τη Novartis. Τελικά δεν υπήρξε πανδημία, αλλά επρόκειτο για πολύ ήπια γρίπη με μόλις 19.000 κρούσματα.

2) Φάρμακο της εταιρείας τιμολογείται κατ' εξαίρεση το 2010 εντός σύντομου χρονικού διαστήματος. Υπουργός Υγείας: Ανδρέας Λοβέρδος.
3) Φάρμακο της εταιρείας τιμολογείται κατ' εξαίρεση το 2011 εντός 6 ημερών κατά παράβαση της νομοθεσίας που α) απαγόρευε την τιμολόγηση νέων φαρμάκων και β) υποχρέωνε την ανάρτηση αιτιολογημένης Υπουργικής απόφασης (για το συγκεκριμένο δεν έγινε τέτοια ανάρτηση). Υπουργός Υγείας: Ανδρέας Λοβέρδος. Επιπλέον δε το φυσικό αρχείο της Επιτροπής Τιμολόγησης Φαρμάκων εκείνης της περιόδου εξαφανίζεται, ενώ σε βίντεο συναντήσεων στελεχών της Novartis διατυπώνεται η βεβαιότητα για την προνομιακή σε σύντομο χρόνο τιμολόγησή του. Σε αντίθεση τα ανταγωνιστικά της Novartis φάρμακα τιμολογήθηκαν 11 και 9 μήνες μετά τη σχετική αίτηση. Υπουργός Υγείας Άδωνις Γεωργιάδης.
4) Το 2013 πήραν αύξηση στη τιμή τους 77 σκευάσματα (ανάμεσά τους αρκετά της Novartis) χωρίς τη νόμιμη έγκριση της επιτροπής τιμολόγησης. Υπουργός Υγείας Άδωνις Γεωργιάδης.
5) Το 2013 με νόμο του Υπουργού Υγείας Άδωνι Γεωργιάδη, χάρις στην προσθήκη 3 λέξεων, ελαττώνεται ο αριθμός των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις οποίες πρέπει να κυκλοφορεί ένα φάρμακο προκειμένου να εισαχθεί στην ελληνική αγορά. Έτσι διευκολύνεται η εισαγωγή φαρμάκων της Novartis.
6) Φάρμακο της εταιρείας εντάσσεται το 2014 στη λίστα αποζημιούμενων φαρμάκων από τον ΕΟΠΥΥ χωρίς να έχουν υποβληθεί τα νόμιμα δικαιολογητικά (ζητήθηκε η υποβολή τους 1 μήνα αργότερα!). Υπουργός Υγείας Άδωνις Γεωργιάδης.
7) Μάλιστα 2 φάρμακα της εταιρείας εντάσσονται χωρίς να εκπληρώνουν τις νόμιμες προϋποθέσεις. Υπ. Υγείας Άδωνις Γεωργιάδης
8) Κατά Μ.Ο. η τιμή των φαρμάκων της Novartis στην Ελλάδα ήταν υψηλότερη από άλλες χώρες της Ε.Ε. κατά 10%.
9) Το στέλεχος της Novartis Ν. Μανιαδάκης ήταν ταυτόχρονα σύμβουλος του Υπουργού Άδωνι Γεωργιάδη και έστελνε emails στον Υπουργό με προσχέδια Υπουργικών αποφάσεων που αφορούν τιμολόγηση φαρμάκων, τα οποία λίγα λεπτά αργότερα προωθούντο για υπογραφές.

10) Σύμφωνα με το σχέδιο της εταιρείας «Harvard project», αυτή προωθούσε αλλαγές στο σύστημα υγείας επηρεάζοντας κυβερνητικούς παράγοντες με στόχο την αποπληρωμή 140.000.000 από τα χρέη του Δημοσίου προς την εταιρεία, καθώς και την εισαγωγή νέων προϊόντων της, γεγονότα που πραγματοποιήθηκαν το 2013-14.
11) Από το 2008 η Novartis διεξήγαγε κλινικές δοκιμές φαρμάκων της σε ελληνικά νοσοκομεία με πλαστά ερωτηματολόγια και ψευδή στοιχεία για να δώσει νομιμοφάνεια στις μίζες προς τους γιατρούς που συνταγογραφούσαν τα φάρμακά της. Ξόδεψε τουλάχιστον 10 εκατομμύρια και είχε κέρδος 35 εκατομμύρια.
12) Διαπιστώθηκαν ενδείξεις υπερτιμολόγησης για προμήθεια αντιδραστηρίων για τον μοριακό έλεγχο επί υπουργίας Α. Λοβέρδου.

2.6.4. Στοιχεία που καθιστούν υπόλογα τα πολιτικά πρόσωπα

2.6.4.1. Έγγραφα (USA before the SEC, 2020; Stamouli, Gasparinatou, & Kouroutzas; Δήμα, 2018; Ναυτεμπορική, 2018; Ψαρρά, Μέγα σκάνδαλο τελικά η Novartis, 2021; Τριάντης, Αρχειοθέτηση Αβραμόπουλου για Novartis: Αγγίζουν το 1 εκατ. ευρώ τα αδιευκρίνιστα ποσά που εντοπίστηκαν, 2022)

1) Το FBI με το από 29/12/2016 έγγραφο του, το οποίο εισήχθη στη δικογραφία 09/01/17 αναφέρει ότι η Novartis πλήρωσε μετρητά σε κυβερνητικούς αξιωματούχους που κατείχαν σημαίνουσες θέσεις στην ελληνική κυβέρνηση.
2) Με νέο έγγραφο το FBI 18/01/17 αναφέρει ότι η Novartis ξέπλενε το μαύρο χρήμα των δωροδοκιών αγοράζοντας διαφημίσεις από εταιρείες Μ.Μ.Ε. σε πολύ μεγαλύτερη τιμή από ότι ίσχυε στην αγορά. Οι εταιρείες αυτές επέστρεφαν τα 2/3 των χρημάτων στο διευθυντή της Novartis στην Ελλάδα (Κ. Φρουζής), ο οποίος τα έδινε στον καθηγητή δημόσιας υγείας και σύμβουλο του Υπουργού Ν. Μανιαδάκη που στη συνέχεια τα παρέδιδε στους Υπουργούς. Ορισμένες από αυτές τις εταιρείες Μ.Μ.Ε. δημιουργήθηκαν μόνο και μόνο για να ξεπλύνουν χρήματα της Novartis. Το FBI ονομάζει τον Ν. Μανιαδάκη ανώτατο σύμβουλο του Υπουργού Υγείας και της Novartis και κύριο εισπράκτορα του Υπουργείου.
3) Το FBI αναφέρει «το 2010 ο Ανδρέας Λοβέρδος (Υπουργός Υγείας) εισήγαγε δύο νέα φάρμακα της Novartis. Τα φάρμακα Gilenya με μεγάλη εμπορική

επιτυχία και μια δεύτερη διατύπωση του φαρμάκου Tasigna, μέσω μιας ταχείας διαδικασίας έγκρισης και τιμολόγησης, παρά την εφαρμογή ενός σχεδίου εξοικονόμησης χρημάτων που τέθηκε σε εφαρμογή από το Υπουργείο Υγείας». Επίσης ότι «το 2012 η NVG (Novartis Ελλάς) πλήρωσε 20.000 ευρώ στον Ανδρέα Λοβέρδο, που ξεπλύθηκαν μέσω της Medical Development, για να εμποδίσει ένα ανταγωνιστικό φάρμακο να αντικαταστήσει το Lucentis (που κατασκευάζεται από τη Novartis) ως θεραπεία πρώτης γραμμής για οφθαλμική χρήση». Είναι χαρακτηριστικό ότι τα διαφημιστικά έξοδα ήταν πολύ μεγαλύτερα από τα αντίστοιχα σε Γερμανία και Γαλλία.

4) Στα έγγραφα του FBI κατονομάζονται επίσης: ο νυν Περιφερειάρχης και πρόεδρος του Ιατρικού Συλλόγου Αθήνας Γ. Πατούλης ως αποδέκτης χρηματισμού, διότι ήταν πρόσωπο που μπορούσε να επηρεάσει τις αποφάσεις του Υπουργείου, ο Κ. Φρουζής και ο Ν. Μανιαδάκης. Περιγράφεται δε αναλυτικά η διαδρομή του μαύρου χρήματος απ' τη Novartis στις διαφημιστικές εταιρείες, από εκεί στον Φρουζή, στη συνέχεια στον Μανιαδάκη με τελική κατάληξη τους Υπουργούς.

2.6.4.2. Κινήσεις λογαριασμών (Stamouli, Gasparinatou, & Kouroutzas; Ψαρρά, Μέγα σκάνδαλο τελικά η Novartis, 2021; Τριάντης, Αρχειοθέτηση Αβραμόπουλου για Novartis: Αγγίζουν το 1 εκατ. ευρώ τα αδιευκρίνιστα ποσά που εντοπίστηκαν, 2022; Ανδριανόπουλος, Τα ατράνταχτα στοιχεία για τη ζημία του δημοσίου από τα φάρμακα της Novartis, 2022)

1) Εντοπίστηκαν καταθέσεις 350.000 ευρώ σε τραπεζικούς λογαριασμούς εταιρειών συμφερόντων του πρώην Υπουργού Υγείας Άδωνι Γεωργιάδη που δεν δικαιολογούνται.
2) Βρέθηκαν καταθέσεις 1.000.000 ευρώ σε λογαριασμούς του πρώην Υπουργού Υγείας Δημήτρη Αβραμόπουλου, που δεν δικαιολογούνται. Μάλιστα διαπιστώθηκε τραπεζική κατάθεση 100.000 ευρώ σε χαρτονομίσματα των 500 από την πεθερά του.

3) Διαπιστώθηκε ότι το 2008 το αντίτιμο της αγοράς από τον τότε Υπουργό υγείας Δ. Αβραμόπουλο ενός σπιτιού στην Πάρο καταβλήθηκε δύο φορές, μία από τον Υπουργό και μία από άγνωστο πρόσωπο.
4) Η εισαγγελία βρήκε ροή χρήματος (11,35 εκατομμύρια) από λογαριασμούς της Novartis προς λογαριασμούς 5 εταιρειών χωρίς ξεκάθαρη αιτία την περίοδο που έγινε η υπερτιμολογημένη προμήθεια των αντιδραστηρίων για τον μοριακό έλεγχο του αίματος.
5) Πρώην μέλος της επιτροπής τιμών φαρμάκων κατέθεσε ότι το 2014 ο Υπουργός Άδωνις Γεωργιάδης εμφανίστηκε στην επιτροπή και απαίτησε να αλλάξει την απόφασή της για μη αύξηση της τιμής 30 φαρμάκων (ανάμεσά τους σημαντικά φάρμακα της Novartis).
6) Ο Ν. Μανιαδάκης στην κατάθεσή του ως προστατευόμενος μάρτυρας είπε ότι παρόλο που ο Υφυπουργός Υγείας ήταν τυπικά αρμόδιος για το φάρμακο με αυτό ασχολείτο μόνο ο Υπουργός Άδωνις Γεωργιάδης.
7) Ο ίδιος Άδωνις Γεωργιάδης σε συνέντευξή του το 2018 δήλωσε ότι επί υπουργίας του αποκλειστικός αρμόδιος για το φάρμακο ήταν προσωπικά εκείνος.
8) Ο Ν. Μανιαδάκης στην κατάθεσή του ως προστατευόμενος μάρτυρας κατέθεσε ότι ο τότε αναπληρωτής Υπουργός Υγείας Μάριος Σαλμάς λάμβανε παρανόμως χρήματα για να εξυπηρετεί τα συμφέροντα των εταιρειών. Επίσης μια φορά τον είδε αμέσως μετά από συνάντηση με εκπρόσωπο εταιρείας να έχει στην τσέπη του δεσμίδα 50ευρων.
9) Ο ίδιος μαζί με έναν άλλο προστατευόμενο μάρτυρα πληροφόρησε για τη διαδρομή του μαύρου χρήματος από τη Novartis στους Υπουργούς. Οι ίδιοι κατέθεσαν στο FBI έγγραφα και ηλεκτρονικά αρχεία με τις παράνομες πληρωμές σε συγκεκριμένους κυβερνητικούς αξιωματούχους.
10) Προστατευόμενη μάρτυρας κατέθεσε ότι ήταν παρούσα σε χορήγηση 20.000 και 50.000 ευρώ από τον διευθυντή της Novartis στην γραμματέα του Υπουργού Άδωνι Γεωργιάδη στο γραφείο του στο Υπουργείο. Επίσης η ίδια γραμματέας έλαβε εντός ξενοδοχείου της Αθήνας 70.000 ευρώ για λογαριασμό του Υπουργού. Τις περισσότερες φορές όμως ο διευθυντής έδινε ιδιοχείρως τα χρήματα στον Υπουργό και η προστατευόμενη μάρτυρας ήταν παρούσα στην

καταμέτρηση των χρημάτων πριν την τοποθέτησή τους σε φάκελο ή βαλίτσα. Σε μια περίπτωση το ποσό ήταν 2.000.000 ευρώ.

2.6.5. Η Προσπάθεια Συγκάλυψης του σκανδάλου (Stamouli, Gasparinatou, & Kouroutzas; Βαξεβάνης, 2022; Ανδριανόπουλος, Σκάνδαλο Novartis: Βήμα-βήμα η συνωμοσία για το κουκούλωμα, 2022; Ψαρρά, Πως η σκευωρία Novartis ξανάγινε σκάνδαλο, 2022)

1) Απεδείχθη παραποίηση της μετάφρασης επισήμου εγγράφου του FBI: στην επίσημη μετάφραση του Υπουργείου Εξωτερικών, που έγινε 4 χρόνια μετά την αποστολή του πρωτότυπου εγγράφου από τις ΗΠΑ στην εισαγγελία εξαφανίστηκαν τα ονόματα των Ανδρέα Λοβέρδου ως αποδέκτη μίζας, του Γεωργίου Πατούλη επίσης αποδέκτη μίζας καθώς και τα ονόματα των Φρουζή και Μανιαδάκη.
2) Ψευδώς το Υπουργείο Εξωτερικών ισχυρίστηκε ότι η μετάφραση έγινε από ελεύθερο επαγγελματία μεταφραστή και συνεπώς η ευθύνη βαρύνει αποκλειστικά τον ίδιο. Απεδείχθη όμως ότι η μετάφραση έγινε πριν την καθιέρωση των συμβάσεων με ελευθεροεπαγγελματίες, δηλαδή από την μεταφραστική υπηρεσία εντός του Υπουργείου. Η μεταφράστρια που υπογράφει βεβαιώνει ότι στη μετάφρασή της υπήρχαν τα επίμαχα ονόματα. Απουσιάζει επίσης τμήμα της σφραγίδας που ετέθη στη μετάφραση, γεγονός που αποδεικνύει ότι η πλαστογραφία έγινε μετά τη μετάφραση.
3) Ο αντιεισαγγελέας Ζαχαρής που ερευνούσε τυχόν ποινική ευθύνη της Εισαγγελέως Διαφθοράς Ελένης Τουλουπάκη αρνήθηκε να επιτρέψει να καταθέσει στην ανάκριση πράκτορας του FBI που είχε ασχοληθεί με την υπόθεση στις ΗΠΑ και υπηρετεί στο Νομικό Γραφείο της Πρεσβείας στην Αθήνα.
4) Ο Ν. Μανιαδάκης απαλλάχτηκε των κατηγοριών με το σκεπτικό ότι μπορεί να πήρε μίζες αλλά δεν ήταν επίσημα διορισμένος ως σύμβουλος του Υπουργού, ενώ είναι γνωστό ότι ως καθηγητής της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης δεν επιτρεπόταν επίσημος διορισμός του.

5) Η Ανακρίτρια προσπάθησε να απαλλάξει τον Α. Λοβέρδο με το επιχείρημα της παραγραφής αφού κράτησε για δύο χρόνια την δικογραφία χωρίς να πραγματοποιήσει καμία ανακριτική πράξη.
6) Τα αδικαιολόγητα ποσά που βρέθηκαν στους λογαριασμούς Δ. Αβραμόπουλου και Αδ. Γεωργιάδη χαρακτηρίστηκαν αδιευκρίνιστα και δεν έγινε καμία προσπάθεια διερεύνησης της προέλευσής τους, ούτε κλήθηκαν οι ενδιαφερόμενοι για παροχή εξηγήσεων.
7) Ο Αδ. Γεωργιάδης απαλλάχθηκε της κατηγορίας για τις παράνομες τιμολογήσεις των φαρμάκων της Novartis, γιατί τυπικά αυτή η αρμοδιότητα ανήκε στον Υφυπουργό.
8) Κανένας έλεγχος δεν έγινε για τα 11,35 εκατομμύρια που δόθηκαν απ' τη Novartis σε πέντε εταιρείες χωρίς σαφή λόγο.

2.6.6. Διώκοντας τους διώκτες (Ανδριανόπουλος, Τα ατράνταχτα στοιχεία για τη ζημία του δημοσίου από τα φάρμακα της Novartis, 2022; Βαξεβάνης, 2022; Ανδριανόπουλος, Σκάνδαλο Novartis: Βήμα-βήμα η συνωμοσία για το κουκούλωμα, 2022)

Την έρευνα για τη Novartis την ανέλαβε αρχικά η Εισαγγελέας Διαφθοράς κυρία Ράικου, η οποία τον 03/2017 παραιτήθηκε κάτω από το βάρος της αποκάλυψης ότι ο γιατρός σύζυγός της ζημίωσε το δημόσιο με 1,7 εκ. ευρώ για εικονικές συνταγογραφήσεις και ανεύρεση χρηματικών εμβασμάτων από την Novartis. Την αντικατέστησε η Εισαγγελέας κυρία Τουλουπάκη.

Η παραιτηθείσα Εισαγγελέας Διαφθοράς κατέθεσε αγωγή κακοδικίας κατά της διαδόχου της και αίτηση εξαίρεσης της διαδόχου της από τη διερεύνηση της υπόθεσης Novartis καθώς και των 2 επικουρικών Εισαγγελέων Διαφθοράς. Οι ανωτέρω αιτήσεις απορρίφθηκαν από το αρμόδιο δικαστήριο.

Στη συνέχεια με νόμο η κυβέρνηση κατήργησε την Εισαγγελέα Διαφθοράς και η υπόθεση ανατέθηκε στον οικονομικό Εισαγγελέα. Επίσης με νόμο επετράπη στους κατηγορούμενους πολιτικούς να εμφανίζονται σε διαδικασίες εναντίων των εισαγγελέων που τους έλεγχαν. Ακολούθησε η απόφαση της Βουλής για παραπομπή: α) του Υπουργού Δικαιοσύνης που επί υπουργίας του άρχισε ο έλεγχος κατά των πολιτικών, β)

της Εισαγγελέως Διαφθοράς, και γ) των δημοσιογράφων που αρχικά είχαν αποκαλύψει το σκάνδαλο. Έτσι ασκήθηκε δίωξη εναντίων όλων όσων συνέβαλαν στην έρευνα κατά των εμπλεκόμενων πολιτικών.

Στις ανακρίσεις για τις ανωτέρω διώξεις σημειώθηκαν δεκάδες παρανομίες:

1. Η νομοθετική – εκτελεστική εξουσία παρενέβη απροκάλυπτα στην δικαστική εξουσία κατά παράβαση του συντάγματος.
2. Κατά παράβαση των αρχών του δικαίου, στα ίδια πρόσωπα συνέπιπταν οι ιδιότητες του μηνυτή, του κατήγορου και του ερευνώμενου για εγκληματικές πράξεις.
3. Ο ίδιος ο νυν πρωθυπουργός, πριν καν κληθούν οι κατηγορούμενοι εισαγγελείς και δημοσιογράφοι για να απολογηθούν, τους χαρακτήρισε από το βήμα της Βουλής κακούργους και μέλη εγκληματικής οργάνωσης.
4. Παραποιήθηκε η μετάφραση εγγράφου του FBI το οποίο κατονόμαζε πολιτικούς που δωροδοκήθηκαν. Με αποτέλεσμα να κατηγορούνται οι πρώην εισαγγελείς και δημοσιογράφοι για άσκηση δίωξης κατά των πολιτικών χωρίς κανένα στοιχείο.
5. Το ίδιο έγγραφο του FBI παραποιήθηκε στο σημείο που εξηγούσε τη διαδρομή του μαύρου χρήματος.
6. Αρνήθηκαν σε πράκτορα του FBI και νομικό σύμβουλο της Πρεσβείας στην Αθήνα να καταθέσει.
7. Αποκρύψανε την ύπαρξη και τρίτου προστατευόμενου μάρτυρα, του οποίου η κατάθεση δεν έχει αμφισβητηθεί.
8. Η Εισαγγελέας αρνήθηκε να παραλάβει στοιχεία από Αμερικανούς το 2018 που αφορούσαν σε τραπεζικό λογαριασμό συγγενούς πρώην Υπουργού εμπλεκόμενου στο σκάνδαλο.
9. Τα αδικαιολόγητα ποσά στους τραπεζικούς λογαριασμούς 2 πολιτικών βαφτίστηκαν αδιευκρίνιστα, έτσι ώστε να αθωωθούν και να διώκονται δημοσιογράφοι και εισαγγελείς για δήθεν κατασκευασμένη δίωξή τους.
10. Αμφισβητήθηκε κατάθεση προστατευόμενου μάρτυρα που ήταν παρόν στο γραφείο του Υπουργού κατά τη χορήγηση χρηματικού ποσού από τη Novartis

στην γραμματέα του Υπουργού, παρόλο που αποδείχθηκε ότι η μάρτυρας γνώριζε όλες τις λεπτομέρειες του εν λόγω γραφείου.

11. Η ανακρίτρια δεν δέχτηκε να εξετάσει τη γραμματέα του ανωτέρω Υπουργού, προκειμένου να διασταυρώσει τις πληροφορίες.
12. Η παραιτηθείσα Εισαγγελέας Διαφθοράς κατέθεσε ότι τα εμβάσματα από τη Novartis προς τον σύζυγό της προήλθαν από συμμετοχή του σε επιστημονική εργασία, αλλά οι αποδείξεις χάθηκαν διότι το σπίτι της πλημμύρισε.
13. Ο προστατευόμενος μάρτυρας Ν. Μανιαδάκης στις ΗΠΑ αξιολογήθηκε ως πλήρως αξιόπιστος, αφού υποβλήθηκε σε ειδικά τεστ. Η ανακρίτρια όμως για τη δίωξη κατά των εισαγγελέων, θεώρησε τις τότε καταθέσεις του προϊόν πίεσης από τους δημοσιογράφους που αποκάλυψαν το σκάνδαλο. Ο εν λόγω μάρτυρας είχε πρόσβαση σε ηλεκτρονικά αρχεία και έγγραφα που περιέγραφαν λεπτομερώς τις δωροδοκίες που έκανε η Novartis.
14. Κατατέθηκε καταγραφή συνομιλίας του Ν. Μανιαδάκη με τον δημοσιογράφο που αποκάλυψε το σκάνδαλο, στην οποία αναφέρει ρητά ότι απειλήθηκε από τον διοικητή της Τράπεζας Ελλάδος να αλλάξει τις καταθέσεις που είχε δώσει στις ΗΠΑ, διότι θα υποστεί από την κυβέρνηση και τους κατηγορούμενους φοβερές διώξεις. Η ανακρίτρια δεν δέχτηκε να αξιολογήσει αυτή την καταγραφή, παρόλο που της προσκομίστηκε πιστοποιητικό γνησιότητας από ειδικό πραγματογνώμονα.
15. Η ανακρίτρια προσπάθησε να απαγορεύσει τη συνέχιση της απολογίας του δημοσιογράφου που αποκάλυψε το σκάνδαλο, με το πρόσχημα ότι έχει μεγάλη διάρκεια. Προφανώς ήθελε να εμποδίσει τον δημοσιογράφο να καταθέσει ό,τι ήξερε.
16. Η ανακρίτρια κατηγόρησε τον δημοσιογράφο για τον τρόπο που έφτασε στα χέρια του γνωμοδότηση του Άρειου Πάγου, ενώ αυτή είχε δημοσιευθεί σε νομικά περιοδικά.
17. Δεν έγινε δεκτό το αίτημα του δημοσιογράφου για κατά αντιπαράσταση εξέταση του Ν. Μανιαδάκη που από κατήγορος των υπουργών μεταβλήθηκε σε κατήγορο εισαγγελέων και δημοσιογράφων.

18. Η ανακρίτρια κατηγόρησε τον δημοσιογράφο Κ. Βαξεβάνη, που αποκάλυψε το σκάνδαλο, ότι δημοσίευσε κατάθεση προστατευόμενου μάρτυρα πριν αυτός καταθέσει. Από τα έγραφα που προσκόμισε ο κατηγορούμενος δημοσιογράφος διαπιστώθηκε ότι τα αναγραφόμενα στο δημοσίευμα είχαν κατατεθεί από την μάρτυρα 2 ολόκληρους μήνες πριν το δημοσίευμα.
19. Κατά παράβαση των δικονομικών κανόνων απορρίφθηκαν τα αιτήματα των δημοσιογράφου Κ. Βαξεβάνη και Γ. Παπαδάκου (που αποκάλυψαν το σκάνδαλο), για κατάθεση συμπληρωματικών στοιχείων και εξέταση μαρτύρων χωρίς να έχει προηγηθεί η απαραίτητη εισαγγελική πρόταση επ' αυτών.
20. Η ανακρίτρια κλείνει αιφνιδιαστικά την ανάκριση προλαμβάνοντας την κατάθεση πρόσθετων στοιχείων που είχε δηλώσει ότι κατέχει ο προηγούμενος δημοσιογράφος. Δίνοντας προθεσμία 24 ωρών για να μελετήσουν την δικογραφία πολλών χιλιάδων σελίδων, παραβιάζοντας την αρχή της Ευρωπαϊκής σύμβασης δικαιωμάτων του ανθρώπου για χορήγηση επαρκούς χρόνου προετοιμασίας των κατηγορουμένων.
21. Ο αρμόδιος εισαγγελέας προλαβαίνει εντός έξι ημερών να διαβάσει τις χιλιάδες σελίδες και να εκδώσει πρόταση επί της ενοχής ή όχι του κατηγορουμένου.

2.6.7. Η δικαίωση από το Δικαστικό Συμβούλιο του Ειδικού Δικαστηρίου για εισαγγελείς και δημοσιογράφους.

Σύμφωνα με το αμετάκλητο Βούλευμα του Δικαστικού Συμβουλίου του Ειδικού Δικαστηρίου δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία πως το σκάνδαλο Novartis είναι υπαρκτό και ότι δεν υπήρξε καμιά συνωμοσία σε βάρος των πολιτικών προσώπων (Φιλιππάκης, 2022). Συγκεκριμένα:

- Οι προστατευόμενοι μάρτυρες δεν ήταν αναξιόπιστοι. Επρόκειτο για τρεις μάρτυρες που το FBI έδωσε στις ελληνικές Αρχές, οι οποίοι με τις καταθέσεις τους στις ΗΠΑ αποκάλυψαν το έγκλημα. Όσα κατέθεσαν ήταν αξιόπιστα και στηρίζονταν σε στοιχεία που είχαν στη διάθεσή τους και τα παρέδωσαν στις Αρχές στην Ελλάδα και στις ΗΠΑ.
- Οι Εισαγγελείς (Τουλουπάκη και βοηθοί) έκαναν καλά τη δουλειά τους αναζητώντας ευθύνες στα πολιτικά πρόσωπα.

- Ο πρώην προστατευόμενος μάρτυρας Νίκος Μανιαδάκης, είπε ψέματα όταν κατέθεσε ότι πιέστηκε από τους Εισαγγελείς για να κατονομάσει πολιτικά πρόσωπα. Ο Μανιαδάκης άλλαξε την κατάθεσή του και κατηγόρησε τους Εισαγγελείς εκδικητικά, γιατί βρέθηκε κατηγορούμενος για δωροδοκίες. Είναι αληθές ότι ο Μανιαδάκης είχε πει στους Εισαγγελείς ότι τον εκβιάζει και τον απειλεί ο Γιάννης Στουρνάρας (διοικητής της Τράπεζας Ελλάδος) για να αλλάξει τη στάση του. Ο Μανιαδάκης κατά το βούλευμα θεωρείται ψευδομάρτυρας.
- Όσα κατέθεσε ο Φρουζής, διευθυντής της Novartis Ελλάς, ότι δήθεν τον πίεζαν οι Εισαγγελείς να κατηγορήσει πολιτικά πρόσωπα είναι ψευδή.
- Η παραπομπή της Εισαγγελέως Διαφθοράς κ. Τουλουπάκη και του Υπουργού Διαφθοράς κ. Παπαγγελόπουλου έγινε για υποθέσεις άσχετες με το σκάνδαλο Novartis.
- Οι δημοσιογράφοι που αποκάλυψαν το σκάνδαλο έκαναν επίσης σωστά τη δουλειά τους.

Το βράδυ της 30/6/2022 22:45 το Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων μετέδωσε ψευδώς ότι το Βούλευμα παραπέμπει την Εισαγγελέα κα Τουλουπάκη και τον πρώην Υπουργό κ. Παπαγγελόπουλο διότι σκοπίμως προσπάθησαν με κατασκευασμένα στοιχεία να εμπλέξουν πολιτικά πρόσωπα στο σκάνδαλο. Η είδηση αναπαρήχθη από όλα τα Μ.Μ.Ε. Την επομένη όταν δόθηκε στη δημοσιότητα το πλήρες κείμενο του βουλεύματος, απεδείχθη οργανωμένη απόπειρα εξαπάτησης της κοινής γνώμης. Η αποκατάσταση της αλήθειας στα περισσότερα Μ.Μ.Ε. πέρασε στα ψιλά.

Β. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.: ΕΡΕΥΝΑ

3.1. Υλικό - Μέθοδος

Για την παρούσα έρευνα επελέγησαν δύο μέσα: η Καθημερινή και το Ντοκουμέντο στην ηλεκτρονική τους μορφή. Αναζητήθηκαν από τις ηλεκτρονικές εκδόσεις της Καθημερινής και του Ντοκουμέντου όλα τα άρθρα που ταξινομούνται στο λήμμα Novartis από 1/3/2017 έως και 1/7/2022. Συγκεντρώθηκαν και μελετήθηκαν με βάση την μέθοδο της ποσοτικής ανάλυσης (Krippendorff, 2004) 103 άρθρα της Καθημερινής και 340 άρθρα του Ντοκουμέντο.

Μελετήθηκαν:

Η χρονική περίοδος (η φάση του σκανδάλου) στην οποία δημοσιεύθηκε το άρθρο: α΄ μετά την άσκηση διώξεων κατά πολιτικών προσώπων (Ν.Δ. και ΠΑΣΟΚ) από την Εισαγγελία Διαφθοράς και πριν την κατάργησή της, β΄ μετά την κατάργηση της Εισαγγελίας Διαφθοράς και την αφαίρεση της δικογραφίας από την κα Τουλουπάκη και πριν την απόφαση του δικαστικού συμβουλίου για την παραπομπή ή όχι δημοσιογράφων και πολιτικών (ΣΥΡΙΖΑ) στο ειδικό δικαστήριο και γ΄ μετά την απόφαση του δικαστικού συμβουλίου.

Η **έκταση** των άρθρων.

Η **επανάληψη** της ίδιας πληροφορίας σε επόμενα άρθρα.

Η **πηγή της πληροφορίας** στην οποία βασίστηκε το δημοσίευμα: πολιτική πηγή στην Ελλάδα, πηγή από το Εξωτερικό, επίσημη δικαστική πηγή, μη πολιτική πηγή στην Ελλάδα.

Αρθρογράφος: πολιτικός, δημοσιογράφος ή άλλο (αναγνώστης, δικηγόρος κ.α.)

Κομματική ένταξη του πολιτικού που αρθρογραφεί: Ν.Δ., ΠΑ.ΣΟ.Κ.-ΚΙΝ.ΑΛ., ΣΥΡΙΖΑ, Άλλο. Δεν ελέγχθηκε τυχόν κομματική ένταξη των μη πολιτικών προσώπων.

Πλευρά του σκανδάλου που αναλύθηκε στο άρθρο: ο τρόπος που η Novartis έκανε τις απάτες (μηχανισμοί και πολιτικές – διοικητικές αποφάσεις που χρησιμοποιήθηκαν), εμπλοκή πολιτικών προσώπων, εμπλοκή μη πολιτικών προσώπων, οικονομικές συνέπειες του σκανδάλου για την Ελλάδα και άλλες χώρες, υπήρχε σκάνδαλο ή ήταν απλώς μια

σκευωρία που κατασκευάστηκε για να πλήξει πολιτικούς Ν.Δ. και ΠΑ.ΣΟ.Κ.-ΚΙΝ.ΑΛ., παραβιάσεις των δικονομικών κανόνων που έγιναν στην πορεία των ανακρίσεων.

Η **τεκμηρίωση** της πληροφορίας δηλαδή η παρουσίαση επίσημων εγγράφων και ντοκουμέντων που στηρίζουν το δημοσίευμα.

Η **δημοσίευση ψευδών ειδήσεων** οι οποίες αποδείχθηκαν ως ψευδείς και το μέσο που τις δημοσίευσε τις αναγνώρισε ως ψευδείς.

Η **χρήση απαξιωτικών εκφράσεων** (π.χ. Ρασπούτιν, σκευωρός, λαδέμπορος, συμμορίτης, υπόκοσμος κ.α.)

Οι **προσωπικές επιθέσεις** κατά πολιτικών αντιπάλων.

Η **γενίκευση** των συμπερασμάτων σε βάρος ενός κόμματος και

Η προσπάθεια **δημιουργίας έντονων συναισθημάτων** στον αναγνώστη.

Η **στατιστική ανάλυση** έγινε με τη χρήση του στατιστικού ελέγχου x^2 (Riffe, Lacy, & Fico, 2005).

3.2. Αποτελέσματα

Η **χρονική περίοδος** στην οποία δημοσιεύτηκε το άρθρο έχει ιδιαίτερη σημασία (α΄ μετά την άσκηση διώξεων κατά πολιτικών προσώπων (Ν.Δ. και ΠΑΣΟΚ) από την εισαγγελία διαφθοράς και πριν την κατάργησή της, β΄ μετά την κατάργηση της εισαγγελίας διαφθοράς και την αφαίρεση της δικογραφίας από την κα Τουλουπάκη και πριν την απόφαση του δικαστικού συμβουλίου για την παραπομπή ή όχι δημοσιογράφων και πολιτικών (ΣΥΡΙΖΑ) στο ειδικό δικαστήριο και γ΄ μετά την απόφαση του δικαστικού συμβουλίου). Στην **α΄** περίοδο δεν υπήρξε **κανένα άρθρο** από την Καθημερινή, ενώ **14,7**% των άρθρων του Ντοκουμέντο δημοσιεύτηκαν τότε. Στην **β΄** περίοδο δημοσιεύτηκε η πλειοψηφία των άρθρων της Καθημερινής (**81,6%**) έναντι **62,1**% του Ντοκουμέντο, ενώ την **γ΄** περίοδο απασχόλησαν 18,4% των άρθρων της Καθημερινής έναντι 23,2% του Ντοκουμέντο. Η διαφορά ήταν στατιστικά σημαντική (**p=0,0002**).

Η **έκταση** των άρθρων ανάλογα με το μέσο παρουσιάζεται στον **πίνακα1**. Παρατηρούμε ότι το Ντοκουμέντο δημοσίευσε στατιστικά σημαντικά περισσότερα άρθρα πολύ μικρής έκτασης και μεγάλης, ενώ η Καθημερινή περισσότερα άρθρα μεσαίας έκτασης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.: ΕΚΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ

ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ (λέξεις)	**ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ %(n)**	**ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ %(n)**
<150	4,8% (5)	**11,5%** (39)
151-300	**35,9%** (37)	25,0% (85)
301-450	**34,0%** (35)	20,9% (71)
451-600	13,6% (14)	14,1% (48)
601-900	3,9% (4)	**14,3%** (49)
>900	7,8% (8)	**14,2%** (48)

x^2=20,932 P=0,001

Η **έκταση** των άρθρων ανάλογα με τον αρθρογράφο (πολιτικό, δημοσιογράφο ή άλλον) στον **πίνακα 2** δείχνει ότι οι πολιτικοί προτιμούν σε βαθμό στατιστικά σημαντικό τα πολύ μικρής έκτασης άρθρα, ενώ οι δημοσιογράφοι τα πολύ μεγάλα επίσης σε βαθμό στατιστικά σημαντικό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.: ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΟ

ΕΚΤΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ (λέξεις)	**ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ**	**ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ**
<150	**17,9% (25)**	5,8% (16)
151-300	32,1% (45)	24% (66)
301-600	38,6% (54)	38,2% (105)
>600	11,4% (16)	**32% (88)**

x^2=31,994 P=0,000

Συχνά τα Μ.Μ.Ε. χρησιμοποιούν την **επανάληψη** (2-4 φορές) μιας πληροφορίας με διαφορετικούς τρόπους. Με αυτόν τον τρόπο τα ΜΜΕ πετυχαίνουν σε μεγάλο βαθμό την ισχυρή και μόνιμη εγγραφή της πληροφορίας στη συνείδηση των πολιτών. Τέτοια επανάληψη παρουσιάστηκε σε **36%** των άρθρων της Καθημερινής και **13%** στο Ντοκουμέντο. **x^2=26,975, p=0,000.**

Όσον αφορά την **πηγή της πληροφορίας** στην οποία στηρίχτηκε το άρθρο διαπιστώσαμε: Η Καθημερινή δεν δημοσίευσε **ούτε 1** άρθρο που στηρίχτηκε σε πηγή του εξωτερικού (Η.Π.Α. ή Ε.Ε.) σε αντίθεση με το Ντοκουμέντο που 5,3% των άρθρων του (18/340) στηρίχτηκαν σε τέτοια πηγή. Επίσης στατιστικά σημαντική διαφορά (**πίνακας 3**) υπήρξε και στη χρησιμοποίηση μη πολιτικής πηγής **40%** στο Ντοκουμέντο, έναντι **26,2%** στην Καθημερινή. **p=0,000.**

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.: ΠΗΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΣΤΗΡΙΧΤΗΚΕ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΠΗΓΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ	**ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ %(n)**	**ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ %(n)**
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	42,7% (44)	42,9% (146)
ΜΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	26,2% (27)	40,0% (136)
ΕΠΙΣΗΜΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ	31,1% (32)	11,8% (40)

x^2=21,358 p=0,000

Και στα δύο μέσα πλειοψηφούν όπως ήταν αναμενόμενο τα άρθρα των δημοσιογράφων, ακολουθούν τα άρθρα πολιτικών και μικρό είναι το ποσοστό των άρθρων μη δημοσιογράφων μη πολιτικών. Στο μεν Ντοκουμέντο σχετικά με την Καθημερινή δημοσιεύτηκαν στατιστικά σημαντικά περισσότερα άρθρα πολιτικών προσώπων, ενώ στην Καθημερινή στατιστικά σημαντικά περισσότερα άρθρα δημοσιογράφων (**πίνακας 4**).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.: ΕΙΔΟΣ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΟΥ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟ ΜΕΣΟ

	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ % (n)	**ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ % (n)**
ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ	22,3% (23)	**34,4%** (117)
ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ	**72,8%** (75)	58,8% (200)
ΑΛΛΟ	4,9% (5)	6,8% (23)

x^2=6,601 P=0,037

Μεγάλες διαφορές (**πίνακας 5**) υπήρξαν ως προς την **κομματική ένταξη** των πολιτικών προσώπων που αρθρογράφησαν για το σκάνδαλο Novartis στα 2 μέσα: Στη **ΝΔ** ανήκει η πλειοψηφία των πολιτικών που αρθρογράφησαν στην **Καθημερινή**, ενώ στο **ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ** η πλειοψηφία όσων πολιτικών αρθρογράφησαν στο **Ντοκουμέντο**. Αξιοσημείωτο είναι ότι η **Καθημερινή** δεν φιλοξένησε **κανένα άρθρο πολιτικού που δεν ανήκει στα 3 μεγάλα κόμματα**, σε αντίθεση με το Ντοκουμέντο (13,5%). Όλες οι διαφορές ήταν στατιστικά σημαντικές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.: ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

ΕΝΤΑΞΗ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ	**ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ %(n)**	**ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ %(n)**
Ν.Δ.	64,0% (16)	16,4% (19)
ΣΥΡΙΖΑ-Π.Σ.	12,0% (3)	65,5% (76)
ΠΑ.ΣΟ.Κ.-ΚΙΝ.ΑΛ.	24% (6)	0,9% (1)
ΑΛΛΟ	0% (0)	13,5% (19)

x^2=55,793 P=0,000

Στατιστικά σημαντικές διαφορές (**p=0,000**) υπήρξαν ανάμεσα στα 2 μέσα για τις **πλευρές του σκανδάλου** που τους απασχόλησαν: οι μηχανισμοί με τους οποίους η Novartis οργάνωσε και πραγματοποίησε τις απάτες σε βάρος του δημοσίου και οι

κυβερνητικές αποφάσεις που την ευνόησαν απασχόλησε μόνο **1%** της αρθρογραφίας της Καθημερινής έναντι **5,3%** του Ντοκουμέντο, για την εμπλοκή πολιτικών **7,8% έναντι 29,4%**, για την απόδοση του σκανδάλου σε υποτιθέμενη σκευωρία ορισμένων δημοσιογράφων, πολιτικών του ΣΥΡΙΖΑ και εισαγγελέων με στόχο πολιτικούς ΝΔ και ΠΑΣΟΚ **77,7% έναντι 33,5%** και τέλος για τις σημειωθείσες παραβιάσεις δικονομικών κανόνων σε βάρος των κατηγορηθέντων, από τους εμπλεκόμενους πολιτικούς, δημοσιογράφων, πολιτικών και εισαγγελέων **6,8% έναντι 23,8%**. (**πίνακας 6**)

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.: ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΟΥ ΠΟΥ ΑΝΑΛΥΘΗΚΕ ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ

	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ %(n)	**ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ %(n)**
ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΥΝΟΗΣΑΝ NOVARTIS	**1%** (1)	**5,3%** (18)
ΕΜΠΛΟΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ	**7,8%** (8)	**29,4%** (100)
ΕΜΠΛΟΚΗ ΑΛΛΩΝ	1,9% (2)	1,8% (6)
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ	4,9% (5)	6,2% (21)
ΣΚΕΥΩΡΙΑ	**77,7%** (80)	**33,5%** (114)
ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	**6,8%** (7)	**23,8%** (81)

x^2=65,595 P=0,000

Στατιστικά σημαντικές διαφορές υπήρξαν για τις πλευρές του σκανδάλου που απασχόλησαν τους αρθρογράφους (**πίνακας 7**): οι μηχανισμοί με τους οποίους η Novartis έκανε τις απάτες της απασχόλησε περισσότερο τους μη πολιτικούς – μη δημοσιογράφους (**7,1%**) και λιγότερο τους πολιτικούς (**2,9%**), οι οικονομικές συνέπειες του σκανδάλου κυρίως τους πολιτικούς (**12,1%**), οι παραβιάσεις των δικονομικών κανόνων περισσότερο τους μη πολιτικούς – μη δημοσιογράφους (**32,1%**) και λιγότερο τους πολιτικούς (**14,3%**).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.: ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΟΥ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΟ

	ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ	**ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ**	**ΑΛΛΟ**
ΑΠΑΤΕΣ NOVARTIS	**2,9% (4)**	4,7% (13)	**7,1% (2)**
ΕΜΠΛΟΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ	25,7% (36)	24% (66)	21,4% (6)
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ	**12,1% (17)**	2,9% (8)	3,6% (1)
ΣΚΕΥΩΡΙΑ	45% (63)	44% (121)	35,7% (10)
ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	**14,3% (20)**	21,5% (67)	**32,1% (9)**

x^2=20,101 P=0,01

Στην Καθημερινή σε **2,9%** (3/103) των δημοσιευμάτων γίνεται **γενίκευση** των αρνητικών συμπερασμάτων από την υπόθεση Novartis κατά της ΝΔ και σε **27,2%** (28/103) γενικεύονται τα αρνητικά συμπεράσματα κατά του ΣΥΡΙΖΑ. Στο Ντοκουμέντο έχουμε γενίκευση κατά της ΝΔ σε **39,7%** (135/340) και σε **2,4%** (8/340) κατά του ΣΥΡΙΖΑ **x^2=96,198, p=0,000**.

Γενίκευση των συμπερασμάτων ενός άρθρου για το σκάνδαλο Novartis, κατά ή υπέρ ενός κόμματος εμφανίζεται σε **61,4%** (86/140) των άρθρων πολιτικών **29,5%** (81/275) των άρθρων δημοσιογράφων και **25%** (7/28) των άρθρων που υπογράφουν μη πολιτικοί και μη δημοσιογράφοι (αναγνώστες, δικηγόροι) **x^2=42,321, p=0,000.**

Τα άρθρα με γενίκευση κατά της ΝΔ υπογράφονται κατά **49,3%** (68/140) από πολιτικούς (εκ των οποίων 72,1% ΣΥΡΙΖΑ, 1,5% ΜΕΡΑ, 1,5% ΝΔ και 25% από ανεξάρτητους συντηρητικούς πολιτικούς) και κατά **46,4%** (64/275) από δημοσιογράφους, ενώ κατά του ΣΥΡΙΖΑ κατά **50%** από πολιτικούς (94,1% ΝΔ, 5,9% ΠΑΣΟΚ) και κατά **47,2%** από δημοσιογράφους.

Δεν εστιάζουν στο **ρόλο των πολιτικών προσώπων** των κυβερνήσεων (Παπανδρέου, Παπαδήμα, Σαμαρά) 62,1% των άρθρων της Καθημερινής και 63,2% του Ντοκουμέντο (p=n.s. x^2=0,907) Συνηγορούν υπέρ της αθωότητας των ανωτέρω **36,9%** (38) των άρθρων της Καθημερινής έναντι **3,5%** (12) των άρθρων του Ντοκουμέντο **p=0,000**, ενώ υπέρ της ενοχής ορισμένων εξ αυτών **1%** (1) της Καθημερινής έναντι **33,2%** (113) του Ντοκουμέντο **x^2=109,958, p=0,000**.

Εστιάζουν στην πιθανή εμπλοκή πολιτικών **32,9%** (90/275) των άρθρων δημοσιογράφων, **47,9%** (67/140) των άρθρων πολιτικών και **25%** (7/28) των υπόλοιπων αρθρογράφων **x^2=10,961, p=0,004**. Εξ' αυτών **31,3**% (21/67) των άρθρων πολιτικών τάσσονται υπέρ της αθωότητας των εμπλεκόμενων πολιτικών, έναντι **30%** (27/90) των άρθρων δημοσιογράφων και **28,6%** (2/7) των λοιπών αρθρογράφων **x^2=0,045, p=0,977**.

Για την εισαγγελέα **Τουλουπάκη** ασχολούνται 30% (31) των άρθρων της Καθημερινής και 27% (91) των άρθρων του Ντοκουμέντο. Από αυτά στην Καθημερινή **71%** (22/31) συνηγορούν υπέρ της ενοχής της και 29% (9/31) υπέρ της αθωότητάς της. Αντίθετα στο Ντοκουμέντο **6,6%** (6/91) υπέρ της ενοχής της και 93,4% (85/91) υπέρ της αθωότητάς της. **x^2=54,188 p=0,000**.

Από τα άρθρα πολιτικών που αναφέρονται στην εισαγγελέα διαφθοράς κ. Τουλουπάκη 79,2% (42/53) τάσσονται υπέρ της αθωότητάς της, έναντι 73% των άρθρων δημοσιογράφων x^2=0,61 p=0,435. **Όλα τα άρθρα των λοιπών αρθρογράφων παίρνουν θέση υπέρ της αθωότητάς της.**

Αντίστοιχα αναφέρονται στον πρώην υπουργό **Παπαγγελόπουλο** στην Καθημερινή 36% (37/103) των άρθρων, στο δε Ντοκουμέντο 24% (83/340). Υπέρ της αθωότητάς του **16,2%** (6/37) των δημοσιευμάτων στην Καθημερινή έναντι **88%** (73/83) στο Ντοκουμέντο και υπέρ της ενοχής του 83,8% έναντι 12% αντίστοιχα. **x^2=58,549 p=0,000.**

Από τα άρθρα πολιτικών που αναφέρονται στον πρώην υπουργό κ. Παπαγγελόπουλο **76,5%** (39/51) τάσσονται υπέρ της αθωότητάς του, έναντι **56,9%** των άρθρων δημοσιογράφων **x^2=4,833 p=0,032**. Το **75%** (3/4) των άρθρων των λοιπών αρθρογράφων παίρνουν θέση υπέρ της αθωότητάς του.

Για τους δε **δημοσιογράφους** Βαξεβάνη, Παπαδάκου και Τάρκα υπέρ της ενοχής τους συνηγορούν **90,5%** (19/21) των άρθρων της Καθημερινής έναντι **3,7%** (4/109) των άρθρων του Ντοκουμέντο (όλα πολιτικών της ΝΔ), ενώ υπέρ της αθωότητάς τους **9,5%** (2/21) των άρθρων της Καθημερινής και **96,3%** (105/109) του Ντοκουμέντο. (**x^2=91,113 p=0,000**)

Από τα άρθρα πολιτικών που αναφέρονται στους κατηγορηθέντες δημοσιογράφους **86,7%** (39/45) τάσσονται υπέρ της αθωότητάς τους, έναντι **78,2%** (61/78) των άρθρων δημοσιογράφων x^2=1,344 p=0,246. Το **100%** (7) των άρθρων των λοιπών αρθρογράφων παίρνουν θέση υπέρ της αθωότητάς τους.

Κανένα άρθρο της Καθημερινής δεν αναφέρεται έστω και ελάχιστα στους **ξένους μάρτυρες**, έναντι **5,9%** (20) των άρθρων του Ντοκουμέντο, το οποίο και τους αξιολογεί ως σημαντικούς και ειλικρινείς.

Μόνο 11,7% των άρθρων εστιάζουν στις καταθέσεις των ξένων μαρτύρων: **10%** (14/140) των πολιτικών, **13,1%** (36/275) των δημοσιογράφων και **7,1%** (2/28) των λοιπών) x^2=1,465 p=0,481.

Κανένα από τα άρθρα της Καθημερινής δεν έκανε **αξιολόγηση της ειλικρίνειας** των μαρτύρων που εμφανίστηκαν ως υποστηρικτές της άποψης: «ότι δεν υπήρχε σκάνδαλο, αλλά μόνο οργανωμένη σκευωρία σε βάρος πολιτικών της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ», ενώ τέτοια αξιολόγηση έκανε το Ντοκουμέντο σε 25 άρθρα του (**7,4%**). Οι μάρτυρες αυτοί αξιολογούνται ως ψεύτες από **94,4%** (23/25) των άρθρων του Ντοκουμέντου.

Σε 11 (**10,7%**) άρθρα της Καθημερινής χρησιμοποιούνται ιδιαίτεροι **απαξιωτικοί προσδιορισμοί σε βάρος των προστατευόμενων μαρτύρων** όπως κουκουλοφόροι. Χαρακτηρισμός που παραπέμπει στους προδότες συνεργάτες των Ναζί που στη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής υποδείκνυαν φορώντας κουκούλα τους πατριώτες για να τους εκτελέσουν οι Γερμανοί. Παρόμοιος χαρακτηρισμός εμφανίστηκε σε 3 (**0,9%**) άρθρα πολιτικών της ΝΔ που φιλοξένησε το Ντοκουμέντο. **x^2=24,794 p=0,000.**

Απαξιωτικούς επιθετικούς προσδιορισμούς κατά των προστατευομένων μαρτύρων διαπιστώνουμε σε **3,6%** των άρθρων των πολιτικών και σε **3,3%** των άρθρων των δημοσιογράφων x^2=0,025 p=0,873.

Αξιολόγηση της ειλικρίνειας των προστατευόμενων μαρτύρων έγινε σε 7,8% (8/103) των άρθρων της Καθημερινής και σε 12,9% (14/340) των άρθρων του Ντοκουμέντου (x^2=2,043 p=0,153). **Όλα** τα σχετικά άρθρα της Καθημερινής θεωρούν τους προστατευόμενους μάρτυρες ως ψεύτες σε αντίθεση με το Ντοκουμέντο που τους θεωρεί ειλικρινείς και σημαντικούς κατά 93,2% και ψεύτες κατά **6,8%**.

Από τα άρθρα πολιτικών που αναφέρονται στους προστατευόμενους μάρτυρες **78,6%** (11/14) τάσσονται υπέρ της ειλικρίνειάς τους, έναντι **77,8%** (28/36) των άρθρων δημοσιογράφων x^2=0,004 p=0,951. Το **100%** (2) των άρθρων των λοιπών αρθρογράφων παίρνουν θέση υπέρ της ειλικρίνειάς τους.

Αρνητικοί επιθετικοί προσδιορισμοί κατά των πολιτικών της ΝΔ και ΠΑΣΟΚ που εμπλέκονται στο σκάνδαλο Novartis εμπεριέχονται σε **5%** (17/340) των άρθρων του Ντοκουμέντο και σε **κανένα** της Καθημερινής.

Απαξιωτικούς επιθετικούς προσδιορισμούς για τους εμπλεκόμενους πολιτικούς της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ διαπιστώνονται σε **7,9%** (11/140) των άρθρων των πολιτικών, σε **3,6%** (1/28) των άρθρων των λοιπών αρθρογράφων και σε **1,8%** (5/275) των δημοσιογράφων **x^2=9,174 p=0,010**.

Αρνητικοί επιθετικοί προσδιορισμοί κατά της Εισαγγελέως **Τουλουπάκη** αναφέρονται σε **2,9%** (3/103) των άρθρων της Καθημερινής και **1,8%** (1/340) των άρθρων του Ντοκουμέντο **x^2=6,058 p= 0,041.**

Απαξιωτικούς επιθετικούς προσδιορισμούς για την κ. Τουλουπάκη διαπιστώνονται σε **1,4%** (2/140) των άρθρων των πολιτικών, σε κανένα των λοιπών αρθρογράφων και σε **0,7%** (2/275) των δημοσιογράφων x^2=0,478 p=0,489.

Απαξιωτικοί επιθετικοί προσδιορισμοί κατά του **δημοσιογράφου** Κώστα Βαξεβάνη (συμμορίτης, υπόκοσμος) αναφέρονται σε **3,9%** (4/103) των άρθρων της Καθημερινής και **0,9%** (3/340) των άρθρων του Ντοκουμέντο στα οποία φιλοξενούνται δηλώσεις του Πρωθυπουργού και στελεχών της ΝΔ **x^2=4,578 p=0,091**

Απαξιωτικούς επιθετικούς προσδιορισμούς για τους δημοσιογράφους που αποκάλυψαν το σκάνδαλο διαπιστώνονται σε **2,9%** (4/140) των άρθρων των πολιτικών και σε **1,7%** (3/275) των δημοσιογράφων x^2=1,745 p=0,186.

Απαξιωτικοί επιθετικοί προσδιορισμοί κατά του πρώην Υπουργού του ΣΥΡΙΖΑ **Παπαγγελόπουλου** (π.χ. ρασπούτιν, σκευωρός) αναφέρονται σε **4,9%** (5/103) των άρθρων της Καθημερινής και **1,8%** (6/340) των άρθρων του Ντοκουμέντο **p=0,078**

Απαξιωτικούς επιθετικούς προσδιορισμούς για τον πρώην υπουργό κ. Παπαγγελόπουλο διαπιστώνονται σε **4,3%** (6/140) των άρθρων των πολιτικών, σε **3,6%** (1/28) των άρθρων των λοιπών αρθρογράφων και σε **1,5%** (4/275) των δημοσιογράφων x^2=3,116 p=0,200.

Η Καθημερινή σε 10 άρθρα (**9,7%) διεγείρει έμμεσα τον φόβο** στους αναγνώστες αναφέροντας για κουκουλοφόρους καταδότες των τίμιων πολιτικών προσώπων, δημιουργώντας ταύτιση με τα συναισθήματα που προκαλούσαν οι κουκουλοφόροι δοσίλογοι κατά την γερμανική κατοχή. Αντίστοιχες αναφορές υπάρχουν σε 2 (**0,6%**)

άρθρα του Ντοκουμέντο που φιλοξενούν δηλώσεις πολιτικών της ΝΔ. **x^2=24,952 p=0,000**

Προσέγγιση που μπορεί να προκαλέσει συναισθήματα φόβου διαπιστώθηκε σε **1,4%** των άρθρων πολιτικών (2/140) και **3,6%** (10/275) των δημοσιογράφων x^2=1,610 p=0,204.

Επίκληση αγανάκτησης γίνεται σε ορισμένα άρθρα και από τα 2 μέσα προς άλλη κατεύθυνση το καθένα: σε **2,9%** (3/103) των περιπτώσεων στην Καθημερινή αγανάκτηση κατά των σκευωρών του ΣΥΡΙΖΑ και σε **1,8%** (6/340) του Ντοκουμέντο κατά των απατεώνων πολιτικών ΝΔ-ΠΑΣΟΚ που εμπλέκονται στο σκάνδαλο. x^2=0,523 p=0,469.

Άρθρα που έχουν σκοπό τη δημιουργία αγανάκτησης γράφτηκαν από το **3,6%** (5/140) των πολιτικών και **1,5%** (4/275) των δημοσιογράφων x^2=1,959 p=0,162.

Άρθρα που σκοπό έχουν τη **δημιουργία αμφιβολιών** για την ύπαρξη του σκανδάλου διαπιστώθηκαν σε **1,4%** (2/140) των άρθρων των πολιτικών, **3,6%** (10/275) των δημοσιογράφων και **7,1%** (2/28) των λοιπών αρθρογράφων x^2=1,61 p=0,204.

Ευθεία **προσωπική επίθεση** κατά των κατηγορηθέντων για σκευωρία πολιτικών του ΣΥΡΙΖΑ και δημοσιογράφων έγινε σε **5,8%** (6/103) των άρθρων της Καθημερινής και κατά των εμπλεκόμενων πολιτικών της ΝΔ σε **2,6%** (9/340) των άρθρων του Ντοκουμέντο x^2=2,441 p=0,118.

Ανοιχτή προσωπική επίθεση περιέχεται σε **5,7%** (8/140) των άρθρων πολιτικών και **2,5%** (7/275) των δημοσιογράφων x^2=2,674 p=0,102.

Αναφορά σε **δομικά προβλήματα** της ελληνικής δημοκρατίας που επέτρεψαν τις απάτες της Novartis υπήρξε σε **5,8%** (6/103) των άρθρων της Καθημερινής έναντι **1,2%** (4/340) του Ντοκουμέντο **x^2=7,743 p=0,016**.

Αναφορά σε δομικά προβλήματα που ευνοούν την εμφάνιση εγκλημάτων οικονομίας παρουσιάζονται μόνο σε **0,7%** (1/140) των άρθρων πολιτικών, σε **1,8%** (5/275) των δημοσιογράφων και σε **14,3%** των λοιπών αρθρογράφων **x^2=20,112 p=0,000**.

Χρησιμοποιήθηκαν εκφράσεις **πυγμής και αποφασιστικότητας** σε **3,9%** (4/103) των άρθρων της Καθημερινής (π.χ. θα μπουν φυλακή οι σκευωροί δημοσιογράφοι…) και σε **4,7%** (16/340) των άρθρων του Ντοκουμέντο (π.χ. μετά τις εκλογές θα είναι αλλιώς, θα ξανανοίξει ο φάκελος και θα καθαρίσει το τοπίο…) **x^2=0,124 p=0,725**.

Εκφράσεις που δείχνουν πυγμή και αποφασιστικότητα διαπιστώνονται σε **13,6%** (19/140) των άρθρων πολιτικών και σε **0,4%** (1/275) των άρθρων των δημοσιογράφων **x^2=35,281 p=0,000**.

Επίκληση ελπίδας ότι η δικαιοσύνη θα αποκατασταθεί, οι ένοχοι του σκανδάλου θα τιμωρηθούν και η δημοκρατία θα θωρακιστεί με θεσμούς που θα την προστατεύουν από κλέφτες και απατεώνες έγινε σε **15** άρθρα του Ντοκουμέντο και σε **κανένα** της Καθημερινής. Αντίθετα **2** άρθρα της Καθημερινής διατείνονται ότι η κάθαρση δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί, δημιουργώντας έτσι στους πολίτες αίσθημα ματαιότητας οιασδήποτε προσπάθειας.

Άρθρα που δημιουργούν συναίσθημα ελπίδας για κάθαρση διαπιστώθηκαν σε 9,3% (13/140) από πολιτικούς, έναντι 0,7% (2/275) από δημοσιογράφους **x^2=19,505 p=0,000.**

Εντυπωσιάζει το γεγονός ότι μόνο σε **2,9%** (3/103) των άρθρων της Καθημερινής παρουσιάζονται **τεκμήρια** που στηρίζουν την άποψη ότι δεν υπήρχε σκάνδαλο, αλλά μόνο σκευωρία. Σε αντίθεση **20%** (68/340) των άρθρων του Ντοκουμέντο παρουσιάζουν τεκμήρια που στηρίζουν την ενοχή των εμπλεκόμενων πολιτικών ΝΔ-ΠΑΣΟΚ και την αθωότητα των φερόμενων ως σκευωρών **x^2=17,15 p=0,000**.

Τεκμήρια παρουσιάζονται σε **10%** (14/140) των άρθρων πολιτικών, **19,3%** των άρθρων δημοσιογράφων (53/275) και σε **14,3%** (4/28) των λοιπών αρθρογράφων **x^2=5,994 p=0,05**.

Μόνο σε 1 περίπτωση για την Καθημερινή και το Ντοκουμέντο υπήρξε αναφορά στις **πολιτικές συνθήκες** που ευνόησαν τη δημιουργία του σκανδάλου.

Ψευδής είδηση (fakenews) παρουσιάστηκε σε **1 περίπτωση** στην Καθημερινή και αφορούσε την απόφαση του Δικαστικού Συμβουλίου. Σε αυτό το άρθρο το οποίο αναπαρήχθη από 10δες άλλα Μ.Μ.Ε. λεγόταν ότι ο πρώην Υπουργός του ΣΥΡΙΖΑ κ.Παπαγγελόπουλος και η Εισαγγελέας κα Τουλουπάκη παραπέμπονται να δικαστούν για σκευωρία στο σκάνδαλο Novartis, ενώ η αλήθεια ήταν ότι απαλλάχτηκαν πλήρως γι' αυτήν την υπόθεση και παραπέμπονταν για τελείως διαφορετικό λόγο. Η Καθημερινή αναγκάστηκε να ζητήσει συγνώμη από τους αναγνώστες για την ψευδή είδηση, που όπως είπε η αρθρογράφος ήταν αποτέλεσμα σκόπιμης παραπληροφόρησης από ανώτατο δικαστικό! Το Ντοκουμέντο αποκατέστησε την αλήθεια και στηλίτευσε το γεγονός αυτό σε 15 άρθρα του, σχολιάζοντας ότι αυτό έγινε για να δημιουργηθεί η ψευδής εντύπωση στους πολίτες ότι πράγματι υπήρχε σκευωρία και να στιγματιστεί πολιτικά ο ΣΥΡΙΖΑ.

16 άρθρα ασχολούνται με την ψευδή είδηση της δήθεν παραπομπής από το δικαστικό συμβούλιο των Παπαγγελόπουλου και της Τουλουπάκη για κατασκευή του σκανδάλου Novartis ήταν σε ποσοστό **43,8%** (7) από πολιτικούς και **56,3%** (9) από δημοσιογράφους x^2=0,747 p=0,388.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.: ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

4.1. Εφαρμογή της πρακτικής της ημερήσιας διάταξης

Το ένα από τα δύο μελετώμενα μέσα (Καθημερινή) δεν είχε κανένα σχετικό δημοσίευμα, στην περίοδο που ήταν υπό διερεύνηση η συμμετοχή πολιτικών προσώπων για το σκάνδαλο Novartis, ενώ το Ντοκουμέντο δημοσίευσε σημαντικό αριθμό άρθρων. Διαπιστώνουμε ότι η μεν Καθημερινή αρχικά είχε βγάλει το σκάνδαλο απ' την ημερήσια διάταξη, ενώ το Ντοκουμέντο το είχε σε περίοπτη θέση.

4.2. Εφαρμογή στερεοτύπων

Και τα δύο μέσα κατέφυγαν στην εφαρμογή στερεοτύπων: Το μεν Ντοκουμέντο προέβαλε το στερεότυπο του διεφθαρμένου πολιτικού, αφιερώνοντας μάλιστα τετραπλάσιο ποσοστό άρθρων (συγκριτικά με την Καθημερινή) για την εμπλοκή πολιτικών προσώπων τα οποία κατηγορήθηκαν ότι έλαβαν μίζες απ' τη Novartis, παρουσιάζοντας στοιχεία και τεκμήρια για την ενοχή τους. Η δε Καθημερινή προέβαλε το στερεότυπο του τίμιου πολιτικού, που για λόγους κομματικού ανταγωνισμού συκοφαντείτε άδικα, αφιερώνοντας υπερδιπλάσιο ποσοστό άρθρων της στην υποτιθέμενη σκευωρία. Μάλιστα το 1/3 των άρθρων της Καθημερινής επιχειρηματολογεί υπέρ της αθωότητας των εμπλεκόμενων πολιτικών σε αντίθεση με το Ντοκουμέντο όπου σε ίδιο ποσοστό επιχειρηματολογεί υπέρ της ενοχής τους.

4.3. Χρήση πλαισίωσης

Ένας μηχανισμός για την εφαρμογή της πλαισίωσης είναι ο αποκλεισμός μιας πληροφορίας, κάτι που έγινε κατά κόρον στην Καθημερινή, η οποία δεν ανέφερε καθόλου την ύπαρξη και τις καταθέσεις των ξένων μαρτύρων και των εγγράφων του FBI και δεν χρησιμοποίησε σε καμία περίπτωση πηγή από το εξωτερικό (κυβερνητική ή δημοσιογραφική). Επίσης δεν ανέφερε τις απόψεις άλλων πολιτικών πλην των τριών μεγάλων κομμάτων (ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ, ΠΑΣΟΚ-ΚΙΝΑΛ). Το Ντοκουμέντο έκανε αναφορά σε δομικά προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας σε υποτετραπλάσιο ποσοστό των άρθρων του συγκριτικά με την Καθημερινή.

Χαρακτηριστικό της πλαισίωσης ήταν και η έμφαση που έδωσε κάθε μέσο σε κάποια στοιχεία έναντι κάποιων άλλων: Το Ντοκουμέντο έδωσε περίοπτη θέση στην εμπλοκή πολιτικών προσώπων στο σκάνδαλο (τετραπλάσιο ποσοστό των άρθρων του συγκριτικά με την Καθημερινή) και στις παραβιάσεις δικονομικών κανόνων σε βάρος των κατηγορηθέντων για σκευωρία εισαγγελέων, δημοσιογράφων και πολιτικών (πενταπλάσιο ποσοστό των άρθρων του συγκριτικά με την Καθημερινή). Σε αντίθεση η Καθημερινή έδωσε περίοπτη θέση στην λεγόμενη σκευωρία (υπερδιπλάσιο ποσοστό των άρθρων της συγκριτικά με το Ντοκουμέντο). Μικρός αριθμός άρθρων και στα δύο μέσα (Ντοκουμέντο 5,3% Καθημερινή 1%) αναφέρθηκαν στους μηχανισμούς με τους οποίους η Novartis έκανε τις απάτες.

Τα πλαίσια επιλέγουν πλευρές της πραγματικότητας με σκοπό να προβάλλουν αιτιολόγηση και ηθική αξιολόγηση καθώς και λύση του προβλήματος. Στα πλαίσια αυτά σημαντικό ρόλο έχει η γενίκευση των συμπερασμάτων. Συγκεκριμένα στο μεν Ντοκουμέντο γενικεύονται τα συμπεράσματα κατά της ΝΔ ως υπεύθυνης για το σκάνδαλο σε ποσοστό στα 4/10 των άρθρων του και κατά του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ σε πολύ μικρό ποσοστό, αντίστροφη είναι η εικόνα στην Καθημερινή.

4.4. Χρήση του κυρίαρχου πλαισίου

Όσο αφορά το κυρίαρχο πλαίσιο ή πλαίσιο σθένους, όπου η πληροφορία μήνυμα τοποθετείται σε προκαθορισμένο πλαίσιο για να λειτουργήσει ως εργαλείο ανάδειξης της άποψης που υποστηρίζει το μέσο. Παρατηρούμε ότι: α)το Ντοκουμέντο παρουσιάζει τις πληροφορίες στο πλαίσιο που θεωρεί τους εμπλεκόμενους πολιτικούς (Λοβέρδο, Αβραμόπουλο, Γεωργιάδη) διεφθαρμένους μέχρι αποδείξεως του αντιθέτου, ενώ αυτούς που αποκάλυψαν το σκάνδαλο (Βαξεβάνη, Τουλουπάκη, Παπαγγελόπουλο) ως ήρωες εξυγιαντές της δημόσιας ζωής και β) η Καθημερινή τους μεν πρώτους ως θύματα πολιτικής σκευωρίας και τους δεύτερους ως συκοφάντες και απατεώνες.

4.5. Χρήση της ιστορίας πλαίσιο

Η ιστορία «πλαίσιο» που χρησιμοποιούν τα δύο μέσα χρησιμοποιεί σε μεγάλο βαθμό την επανάληψη της ίδιας πληροφορίας στο 1/3 των άρθρων της Καθημερινής και στο 1/8 των άρθρων του Ντοκουμέντου. Χρησιμοποιούν ευκολομνημόνευτες συναισθηματικά

φορτισμένες λέξεις όπως: μίζα, χρηματισμός, βαλιτσάκι, αδιευκρίνιστες- αδικαιολόγητες καταθέσεις, λαδέμπορες (το Ντοκουμέντο) και κουκουλοφόροι, ρασπούτιν, συμμορίτες, υπόκοσμος (η Καθημερινή).

4.6. Επίκληση του φόβου και μαζικός στιγματισμός

Η διαδικασία μαζικού στιγματισμού περιλαμβάνει μια ευρέως ανακυκλούμενη αφήγηση σχετικά με την υπεύθυνη ομάδα για τη δημιουργία του σκανδάλου και την αναγκαία τιμωρία της. Κατά το Ντοκουμέντο η ομάδα που πρέπει να τιμωρηθεί είναι η ΝΔ και κατά την Καθημερινή ο ΣΥΡΙΖΑ. Για την εξυπηρέτηση του παραπάνω σκοπού διεγείρεται ο φόβος (9,7% των άρθρων της Καθημερινής), η αγανάκτηση (2,9% στην Καθημερινή και 1,8% στο Ντοκουμέντο).

4.7. Θεματική και όχι περιπτωσιολογική πλαισίωση

Διαπιστώθηκε ότι και τα 2 μέσα χρησιμοποίησαν κατά κόρον τη θεματική κατά Iyengar πλαισίωση (Heywood, 1997) και καθόλου την περιπτωσιολογική (Heywood, 1997), παρέχοντας ένα ευρύτερο πλαίσιο - διαφορετικό για κάθε μέσο- για τα γεγονότα, με συνέπεια τη σχετικά πιο ολοκληρωμένη εικόνα των γεγονότων, αποδίδοντας την ευθύνη σε συγκεκριμένα πολιτικά κόμματα (Ν.Δ. το Ντοκουμέντο, ΣΥΡΙΖΑ η Καθημερινή).

4.8. Ενίσχυση της πλαισίωσης με τη χρήση αξιόπιστης πηγής

Το πλαίσιο ενισχύεται όταν προέρχεται από μια πηγή που θεωρείται αξιόπιστη όπως: δικαστικός λειτουργός, πρωθυπουργός, υπουργός νυν ή πρώην, διεθνής οργανισμός, έγκριτος δημοσιογράφος. Έτσι το πλαίσιο ενισχύθηκε με δηλώσεις του πρωθυπουργού από το βήμα της Βουλής (ονόμασε τον Βαξεβάνη υπόκοσμο και συμμορίτη κ.α).

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ανάλογα με την ονομασία που δίνει κανείς στην υπόθεση Novartis, σκάνδαλο ή σκευωρία, ή απλώς υπόθεση, δημιουργείται τελείως διαφορετική αντανάκλαση στη συνείδηση του πολίτη (αναγνώστη ή τηλεθεατή). Οι ανωτέρω τρεις ονομασίες σηματοδοτούν μια παράνομη πράξη, η οποία όταν λαμβάνει την ονομασία υπόθεση σημαίνει ότι οι σχετιζόμενες πράξεις δεν είναι σημαντικές, όταν λαμβάνει την ονομασία σκάνδαλο σημαίνει την αποκάλυψη μιας σοβαρής παράνομης πράξης που προκαλεί το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, ενώ όταν ονομάζεται σκευωρία σηματοδοτείται μια συνωμοτική πολιτική δραστηριότητα με στόχο να συκοφαντήσει ευυπόληπτους πολίτες. Η χρήση του όρου σκάνδαλο υποδηλώνει επίσης την ανάγκη πληρέστερης διερεύνησης με σκοπό την τιμωρία των υπευθύνων. Η χρήση του όρου σκευωρία υποδηλώνει την επίδειξη διάθεσης για πολιτική και ποινική παραδειγματική τιμωρία των συκοφαντών. Το μεν Ντοκουμέντο χρησιμοποίησε αποκλειστικά τον όρο σκάνδαλο, υπογραμμίζοντας συνεχώς την ανάγκη βαθύτερης έρευνας των καταγγελλόμενων πράξεων υπέρ της Novartis. Η δε Καθημερινή αρθρογραφούσε με τον όρο σκευωρία, προβάλλοντας τις απόψεις πολιτικών που ζητούσαν άμεση τιμωρία των φερόμενων ως συκοφαντών του ΣΥΡΙΖΑ. Κανένα από τα δύο μέσα δεν χρησιμοποίησε τον απλό όρο υπόθεση, δηλαδή και τα δύο συμφώνησαν για τη σοβαρότητα των διερευνώμενων πράξεων.

Απεδείχθη ότι η Novartis χρησιμοποίησε όλες τις γνωστές παράνομες μεθόδους (Radu, 2016; Taryn, 2008; Transparency International, 2019) για διείσδυση στην ελληνική φαρμακευτική αγορά: δωροδοκίες, εκβιασμοί, προσφορά δώρων, χειραγώγηση προμηθειών, διόγκωση της ζήτησης και καθοδηγούμενη νομοθέτηση. Η εστίαση των ΜΜΕ στις μίζες των γιατρών συχνά χρησιμοποιείται σαν παραπέτασμα καπνού για να κρύψει τη διαφθορά αξιωματούχων στον τομέα της νομοθέτησης των προμηθειών (Γασπαρινάτου, Σταμούλη, & Κουρούτζας, 2022). Το σκάνδαλο Novartis δείχνει τη δομική φύση της διαφθοράς καταδεικνύοντας τη διαφορετική νομική αντιμετώπιση των ατόμων με εξουσία και οικονομική δύναμη (Sutherland, White-Collar criminality, 1940; Sutherland, Is "White Collar Crime" Crime?, 1944; Sutherland, White Collar Crime, 1961; Tombs, State-corporate symbiosis in the production of crime and harm, 2012;

Tombs & Whyte, Unmasking the Crimes of the Powerful, 2003; Tombs & Whyte, Scrutinizing the powerful: crime, contemporary political economy and critical social research, 2003; Pearce, 1976; Barak, 2015). Η δικαστική δίωξη κατά της εισαγγελέως Τουλουπάκη ήταν προσπάθεια παραδειγματισμού όλων των μελλοντικών δικαστών και εισαγγελέων που θα έχουν την ατυχία να επεξεργαστούν δικογραφίες με σημαίνοντα πολιτικά» (Τριάντης, Τουλουπάκη στο Ειδικό Δικαστήριο: Δεχτήκαμε ανελέητο πόλεμο από τα ερευνώμενα πολιτικά πρόσωπα – Μας απειλούσαν ότι θα μας γδάρουν, 2023). Με αυτόν τον τρόπο διαμορφώνεται συνείδηση στους πολίτες ότι όποιος δεν υπηρετεί ή ανέχεται την διαφθορά εξαφανίζεται (Sykes & Matza, 1957; Cohen S. , 2001).

Στην έρευνά μας εντοπίσαμε ότι σε πολύ μικρό ποσοστό η Καθημερινή παρουσίασε τεκμήρια που στηρίζαν την άποψη ότι δεν υπήρχε σκάνδαλο αλλά σκευωρία. Σε αντίθεση με το Ντοκουμέντο όπου 1/5 των άρθρων του παρουσιάζει τεκμήρια για την ενοχή εμπλεκόμενων πολιτικών. Είναι γνωστό ότι εκφερόμενος λόγος χωρίς τεκμήρια και με γενικολογία δεν αποσκοπεί στην πληροφόρηση του κοινού, αλλά στον επηρεασμό του προς την επιθυμητή για τον αρθρογράφο κατεύθυνση (Πουλακιδάκος, 2013). Είναι χαρακτηριστικό ότι οι πολιτικοί αρθρογράφοι, σε κατά 50% μικρότερο ποσοστό από τους δημοσιογράφους, στήριξαν την άποψή τους σε τεκμήρια.

Πέραν της έλλειψης τεκμηρίων η απόδοση ευθυνών μόνο στους ιδεολογικούς αντιπάλους (σε 30-40% των άρθρων) ακόμα και χωρίς προσωπικές επιθέσεις, που σημειώθηκαν μόνο σε μικρό ποσοστό των άρθρων, εξυπηρετείται από μια περιορισμένη ανάλυση πλευρών του σκανδάλου. Έτσι δεν αναλύθηκαν επαρκώς σε κανένα από τα δύο μέσα οι οικονομικές συνέπειες του σκανδάλου, η εμπλοκή άλλων προσώπων πλην των πολιτικών. Οι μηχανισμοί τους οποίους χρησιμοποίησε η Novartis για τις απάτες της απασχόλησαν μόνο το ένα από τα δύο μέσα (Ντοκουμέντο). Πολύ μεγαλύτερη έμφαση δόθηκε από το Ντοκουμέντο στην εμπλοκή πολιτικών προσώπων και στις δικονομικές παραβιάσεις που σημειώθηκαν.

Η πρόκληση έντονων συναισθημάτων βοηθάει στην υποστήριξη των απόψεων του αρθρογράφου, έτσι ώστε να βραχυκυκλώσει την ψύχραιμη εκτίμηση των δεδομένων από τον πολίτη. Διαπιστώσαμε ότι το 1/10 των άρθρων της Καθημερινής προκαλούσε έντονα

συναισθήματα φόβου (π.χ. κουκουλοφόροι), ενώ σημαντικά πολύ μικρότερο ποσοστό και στα δύο μέσα προκαλούσε έντονα συναισθήματα αγανάκτησης.

Διαπιστώθηκαν σημαντικές διαφορές των προπαγανδιστικών μεθόδων μεταξύ δημοσιογράφων και πολιτικών. Οι πολιτικοί προτιμούν τα πολύ μικρής έκτασης άρθρα, αναφέρονται περισσότερο σε σύγκριση με τους δημοσιογράφους στις οικονομικές συνέπειες του σκανδάλου, γενικεύουν πολύ περισσότερο τα συμπεράσματά τους κατά του αντιπάλου κόμματος, εστιάζουν περισσότερο στις ευθύνες των πολιτικών προσώπων. Απαξιωτικές κρίσεις κατά των αντιπάλων τους πλειοψηφούν στα άρθρα πολιτικών, εκφράσεις που δείχνουν πυγμή, αποφασιστικότητα ή ελπίδα για κάθαρση πλειοψηφούν στους πολιτικούς, ενώ η παρουσίαση τεκμηρίων είναι συχνότερη από τους δημοσιογράφους.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ιδιαίτερες συνθήκες επικρατούν στη χώρα μας όσον αφορά τη λειτουργία των Μ.Μ.Ε. Χαρακτηριστικό είναι δημοσίευμα της γαλλικής εφημερίδας Liberation (Georgiopoulos, 2022) με τίτλο «Πιέσεις, απειλές, δολοφονία: Η δημοσιογραφία στην Ελλάδα περνάει δύσκολες στιγμές». Η εφημερίδα κάνει λόγο για εμμονή της κυβέρνησης με τον έλεγχο του μηνύματος και την ελαχιστοποίηση των διαφωνούντων και των επικριτικών φωνών. Στα πλαίσια αυτά έγιναν α) αλλεπάλληλες διώξεις κατά ερευνητών δημοσιογράφων (Reporters without Borders, 2022), β) παρακολουθήσεις του Θανάση Κουκάκη με το επιχείρημα της εθνικής ασφάλειας, διότι έκανε έρευνα για τις Τραπεζικές απάτες για λογαριασμό του CNN καθώς και του ερευνητή δημοσιογράφου Τάσου Τέλλογλου (Georgiopoulos, 2022; Τερζής, 2022; EURACTIV, 2022; Perrier, 2022). Επίσης η Liberation αναφέρεται στη δολοφονία του δημοσιογράφου Καραϊβάζ που ερευνούσε τις σχέσεις αστυνομικών και δικαστικών με το έγκλημα (Perrier, 2022). Επίσης σημαντική ήταν η συμβολή της χρηματοδότησης όλων των υποστηρικτικών για την κυβέρνηση Μ.Μ.Ε., μέσω της λίστας του υπουργού Πέτσα, ως δήθεν αμοιβή για την συμβολή τους στην καταπολέμηση του κορονοϊού (Perrier, 2022).

Μια διαδεδομένη μέθοδος η επίκληση του πατριωτισμού διαπιστώσαμε ότι δεν χρησιμοποιήθηκε σε κανένα από τα εξετασθέντα άρθρα.

Σε πολύ μικρό βαθμό χρησιμοποιήθηκε η λεκτική παρακίνηση κατά του ενός ή του άλλου πολιτικού αρχηγού, πιθανόν διότι δεν υπήρχε υποψία άμεσης σύνδεσής τους με το σκάνδαλο Novartis. Σε αντίθεση η χρήση αξιολογικών προσδιορισμών είχε την τιμητική της: κατά της εισαγγελέως Τουλουπάκη, του πρώην υπουργού Παπαγγελόπουλου, των δημοσιογράφων Βαξεβάνη και Τάρκα, των προστατευόμενων μαρτύρων και των εμπλεκόμενων πολιτικών ΝΔ και ΠΑΣΟΚ.

Μόνο το Ντοκουμέντο παρουσίασε τις απόψεις πολιτικών που δεν ανήκουν στα τρία μεγαλύτερα κοινοβουλευτικά κόμματα, γεγονός που δείχνει ότι η Καθημερινή δεν επεδίωξε πληρέστερη πληροφόρηση των αναγνωστών της.

Και τα δύο ερευνηθέντα μέσα αναδημοσίευαν κατά διαστήματα απόψεις που είχαν εκφραστεί στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παραπέμποντας σε αυτές. Με τον τρόπο αυτό γινόταν αναπαραγωγή της προπαγάνδας που κυκλοφορούσε στο διαδίκτυο, εμφανίζοντας τυπικά ότι γι' αυτή δεν είναι υπεύθυνο το μέσο που την αναδημοσίευε, ενώ στην πραγματικότητα εξυπηρετούσε με έμμεσο τρόπο την υποστήριξη της άποψης του μέσου. Η συζήτηση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης χαρακτηρίζεται από κυριαρχία των θυμικών μεθόδων προπαγάνδας και αυτό οφείλεται αφενός μεν στην δυνατότητα που έχει ο οιοσδήποτε να εκφράσει την προσωπική υποκειμενική του άποψη, αφετέρου δε στην κυριαρχία της ταχύτητας στην διάδοση της πληροφορίας-άποψης χωρίς καμία διασταύρωσή της (Πουλακιδάκος, 2013). Αυτή η αναφορά από τα μέσα ενημέρωσης των απόψεων που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο προσαρμόστηκε βέβαια στην ημερήσια διάταξη που καθόρισαν αυτά: α) το μεν Ντοκουμέντο αναπαρήγαγε απόψεις και πληροφορίες που έθεταν το σκάνδαλο Novartis σε περίοπτη θέση τονίζοντας τις ευθύνες των πολιτικών προσώπων που είχαν εμπλακεί και β) η Καθημερινή τις απόψεις που προέβαλαν τη θεωρία της συνομωσίας.

Διαπιστώσαμε ότι οι προπαγανδιστικές μέθοδοι που ακολουθήθηκαν από τα δύο μέσα στην πορεία των αποκαλύψεων του σκανδάλου μεταβλήθηκαν σταδιακά επιδιώκοντας τη δημιουργία πλαισίου που να βοηθάει την πρόσληψη της πραγματικότητας από τον πολίτη έτσι ώστε να επιτευχθεί η διαχείριση της κοινής γνώμης. Για παράδειγμα στην πρώτη φάση του σκανδάλου όπου ανεδύοντο πληροφορίες για την εμπλοκή πολιτικών

προσώπων το ένα μέσο (Καθημερινή) προτίμησε την τακτική της πλήρους αποσιώπησης των πληροφοριών μη δημοσιεύοντας τίποτα, ενώ το άλλο (Ντοκουμέντο) έκανε καθημερινή και εκτενή αναφορά σε αυτές. Στη συνέχεια η προπαγανδιστική μέθοδος άλλαξε και τα δύο μέσα άρχισαν να δημοσιεύουν πληροφορίες για τη θεωρούμενη σκευωρία σύμφωνα με τους κατηγορηθέντες πολιτικούς. Η μεν Καθημερινή κάνοντας εκτενή προβολή των καταθέσεων μαρτύρων που στήριζαν αυτή την θεωρία, το δε Ντοκουμέντο κάνοντας εκτενή αναφορά στις δικονομικές παραβάσεις από τις ανακριτικές αρχές.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι η έρευνά μας έχει τους εξής περιορισμούς:

1. Μελετήθηκαν μόνο δύο Μ.Μ.Ε. Πιθανώς να υπήρχαν ενδιαφέροντα στοιχεία και σε άλλα μέσα τα οποία θα άξιζαν ιδιαίτερους σχολιασμούς.
2. Η αναζήτηση των δημοσιεύσεων έγινε μόνο για τις ηλεκτρονικές εκδόσεις των δύο μέσων, πιθανόν στις έντυπες εκδόσεις να υπήρχαν και άλλα δημοσιεύματα.
3. Η μεγάλη διαφορά του αριθμού των δημοσιευμάτων ανάμεσα στα δύο μέσα, που πιθανώς ερμηνεύεται από τη διαφορετική ημερήσια διάταξη που είχαν επηρεάζει την ακρίβεια των ευρημάτων μας.
4. Δεν ασχοληθήκαμε καθόλου με άρθρα που δημοσιεύθηκαν σε μέσα του εξωτερικού παρά μόνο με αυτά που αναδημοσιεύθηκαν από το Ντοκουμέντο και την Καθημερινή. Θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον να μελετούσαμε τον τρόπο δημοσίευσης των πληροφοριών από μέσα των ΗΠΑ όπου πρωτοήρθε στην επιφάνεια το σκάνδαλο Novartis

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα δύο Μ.Μ.Ε. που εξετάστηκαν επέλεξαν συγκεκριμένα πλαίσια μέσα στα οποία παρουσίασαν τα γεγονότα, σε διαφορετικό βαθμό το καθένα. Έτσι ώστε να δημιουργήσουν ταυτίσεις και να εντάξουν τους αναγνώστες στο δίπολο «εμείς οι καλοί και οι άλλοι οι επικίνδυνοι» συγκεκριμένα συγκρίνοντας τις μεθόδους που χρησιμοποίησαν διαπιστώθηκε:

α) Η Καθημερινή δεν δημοσίευσε τίποτα στην πρώτη φάση του σκανδάλου που ήρθαν στο φως πληροφορίες για την εμπλοκή πολιτικών προσώπων, χρησιμοποίησε σε στατιστικά σημαντικό βαθμό την τακτική της επανάληψης, δεν δημοσίευσε κανένα άρθρο στηριζόμενο σε πηγή του εξωτερικού, δεν φιλοξένησε κανένα άρθρο πολιτικού που δεν ανήκει στα μεγάλα κόμματα (ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ, ΠΑΣΟΚ), ενώ φιλοξένησε κατά πλειοψηφία άρθρα πολιτικών της ΝΔ. Επίσης τονίστηκαν σε στατιστικά σημαντικό μεγαλύτερο βαθμό η πλευρά του σκανδάλου σχετικά με την υποτιθέμενη σκευωρία σε βάρος των κατηγορηθέντων πολιτικών και έγινε γενίκευση αρνητικών συμπερασμάτων κατά του ΣΥΡΙΖΑ και επιχειρηματολογία υπέρ της αθωότητας των εμπλεκόμενων πολιτικών της ενοχής της εισαγγελέως διαφθοράς κ. Τουλουπάκη, του πρώην υπουργού Παπαγγελόπουλου, του δημοσιογράφου Βαξεβάνη. Κανένα άρθρο της δεν αναφέρει την ύπαρξη ξένων μαρτύρων, δεν αξιολογεί την ειλικρίνεια των μαρτύρων που αξιολογήθηκαν ως υποστηρικτές της σκευωρίας. Σε στατιστικά σημαντικό μεγαλύτερο ποσοστό διατυπώνονται απαξιωτικοί επιθετικοί προσδιορισμοί σε βάρος των προστατευόμενων μαρτύρων, της εισαγγελέως Τουλουπάκη, του δημοσιογράφου Βαξεβάνη, του πρώην υπουργού Παπαγγελόπουλου. Τεκμήρια παρουσιάζονται σε στατιστικά σημαντικό πολύ μικρότερο βαθμό. Ψευδής είδηση (fake news) παρουσιάστηκε μόνο στην Καθημερινή. Η έκταση των άρθρων της είναι κυρίως μεσαία.

β) Το Ντοκουμέντο δημοσίευσε σε στατιστικά σημαντικό περισσότερες ειδήσεις από μη πολιτικές πηγές, άρθρα πολιτικών του ΣΥΡΙΖΑ, άρθρα πολιτικών που δεν ανήκουν στα τρία μεγάλα κόμματα και άρθρα που στηρίχτηκαν σε πηγές του εξωτερικού καθώς και σε μη πολιτικές πηγές. Στην αρθρογραφία του δόθηκε στατιστικά σημαντικό μεγαλύτερη

έμφαση στα στοιχεία για την ευθύνη των κατηγορηθέντων πολιτικών και στις παραβιάσεις των δικονομικών κανόνων σε βάρος κατηγορηθέντων για σκευωρία δημοσιογράφων, εισαγγελέων και πολιτικών. Επίσης αναφέρθηκαν σε στατιστικά σημαντικό μεγαλύτερο βαθμό οι μηχανισμοί με τους οποίους η Novartis έκανε τις απάτες, η επιχειρηματολογία υπέρ της ενοχής των κατηγορηθέντων πολιτικών και υπέρ της αθώωσης της εισαγγελέως Τουλουπάκη, του πρώην υπουργού Παπαγγελόπουλου και του δημοσιογράφου Βαξεβάνη. Αξιολογεί σε στατιστικά σημαντικό βαθμό τους ξένους μάρτυρες ως ουσιώδεις και τους μάρτυρες- υποστηρικτές της σκευωρίας ως ψεύτες. Απαξιωτικοί επιθετικοί προσδιορισμοί σε βάρος εμπλεκόμενων πολιτικών του ΝΔ και ΠΑΣΟΚ αποδίδονται σε στατιστικά σημαντικό μεγαλύτερο βαθμό. Επίκληση ελπίδας για κάθαρση εμφανίστηκε σε στατιστικά σημαντικό περισσότερα άρθρα του, η δε έκταση των άρθρων του σε στατιστικά σημαντικό βαθμό είναι ή πολύ μικρή ή πολύ μεγάλη.

γ) Οι πολιτικοί αρθρογράφοι σε σ.σ βαθμό: προτιμούν τα πολύ μικρής έκτασης άρθρα, απασχολήθηκαν περισσότερο με τις οικονομικές συνέπειες και λιγότερο με τους μηχανισμούς με τους οποίους η Novartis εξαπατούσε και έγραψαν με τρόπο που δημιουργεί συναίσθημα ελπίδας για κάθαρση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Barak, G. (2015). Introduction: on the invisibility and neutralization of the crimes of the power and their victims. Στο G. Barak, *The Routledge International Handbook of the crimes of the powerful* (σσ. 1–35). New York: Routledge.

Belgium, K. (March-April 2022). *Special Eurobarometer 523 "Corruption".* Report, European Commission, Directorate-General for Directorate-General for Migration and Home Affairs, European Union.

Bisbort, A. (2008). Politics and the Media in Media scandals. *Greenwood Press London* , σσ. 3-42.

Brigitte Slot, L. d. (2017). *Updated study on corruption in the healthcare sector.* Final Report, ECORYS, European Commission Directorate-General for Migration and Home Affairs, Brussels.

Bryant Jennings, M. D. (2004, December). Theory and research in mass communication. *Journal of Communication, 54*(4), σσ. 662-704.

Chomsky, N. (01/01/1997). Η χειραγώγηση των μαζών.

Chomsky, N. (1992). Προπαγάνδα και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.

Chomsky, N. (2003). Προπαγάνδα και κοινός νους.

Chong, D., & Druckman, J. N. (2007, June). Chong D, Druckman J N. "Framing Theory. *Annual Review of Political Science, 10*(1), σσ. 103-126.

Cissel, M. (2012). Media Framing: a comparative content analysis on mainstream and alternative news coverage of Occupy Wall Street. *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications, 3*(1), σσ. 67-77.

Cohen, B. C. (1963). *The press and foreign policy.* Princeton: NJ: Princeton University Press.

Cohen, S. (2001). States of denial, knowing about atrocities and suffering. *Polity Press, Cambridge*.

Collins, A. M., & Loftus, E. F. (1975). A spreading-activation theory of semantic processing. *Psychological Review, 82*, σσ. 407-428.

Dearing, J. W., & Rogers, E. M. (1996). *Agenda-setting.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Entman, R. M. (1993, December). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication, 43*(4), σσ. 51-58.

Entman, R. M. (2003). Cascading Activation: Contesting the White House's Frame After 9/11. *Political Communication, 20*(4), σσ. 415-432.

EURACTIV. (2022, Απρίλιος). Η ΕΥΠ παρακολουθούσε Κύρτσο και Τέλλογλου. *Ναυτεμπορική*.

Funkhouser, G., & Shaw, E. (1990). How synthetic experience shapes social reality. *Journal of communication, 40*(2), 75-87.

Gamson, W. A., & Modigliani, A. (1987). The changing culture of affirmative action. *Research in Political Sociology, 3*, σσ. 137-177.

Gamson, W., & Modigliani, A. (1989). Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach. *American Journal of Sociology , 95*(1), σσ. 1-37.

Garment, S. (1991). *Scandal: The culture of mistrust in American politics* (1 εκδ.). Anchor Books.

Georgiopoulos, G. (2022). Ανάκτηση 08 03, 2022, από www.reuters.com/europe 3/8/22.

Gerbner, G., & Gross, L. (1974). System of cultural indicators. *Public Opinion Quarterly, 38*, σσ. 460-461.

Gerstlé, J., & Colin, A. (2020). *La communication politique* (4 εκδ.). Paris: A. Colin.

Goffman, E. (1974, May). Frame analysis: An essay on the organization of experience. *Harvard University Press , 1*.

Goffman, E. (1975, November). Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience. *American Sociological Association, 4*(6), σσ. 599-603.

Graber, D. A. (1998). *Processing the News: How People Tame the Information Tide* (2 εκδ.). London: Addison-Wesley Longman Ltd.

Hallahan, K. (1999). Seven Models of Framing: Implications for Public Relations. *Journal of public relations research, 11*(3), σσ. 205-242.

Hastie, R., & Park, B. (1986). The relationship between memory and judgment depends on whether the task is memory-based or on-line. *Psychological Review, 93*, σσ. 258-268.

Herman, E., & Chomsky, N. (2010). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media.* Random House.

Heywood, P. (1997). Political corruption: Problems and perspectives. *Political studies , 45*(3), σσ. 417-435.

Higgins, E. (1996). Knowledge Activation: Applicability, and Salience. Στο E. Higgins, & W. Kruglanski, *Social Psychology: Handbook of Basic Principles.* New York: Guilford Press.

Higgins, E. T., Rholes, W. S., & Jones, C. R. (1977). Category accessibility and impression formation. *Journal of Experimental Social Psychology, 13*(2), σσ. 141-154.

Irving, J. L. (1967). Effects of fear arousal on attitude change: Recent developments in theory and experimental research. *Advances in Experimental Social Psychology, 3*, σσ. 166-224.

Iyengar, S. (1991). Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues. *University of Chicago Press, 1*(1).

Iyengar, S., & Kinder, D. (1987). News That Matters: Television and American Opinion. *University of Chicago Press*.

Janis Irving L., F. S. (1953). Effects of fear-arousing communications. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 48*(1), σσ. 78-92.

Kinder, D. (2007). Curmudgeonly advice. *Journal of communication, 57*(1), σσ. 155-162.

Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis. An introduction to its Methodology.* London : Sage Publications.

Leventhal, H. (1970). *Findings and theory in the study of fear communications.* United State Public Health Service and the United Health Foundation, Advances in Experimental Social Psychology. New York: Academic.

Lippmann, W. (1988). *Κοινή γνώμη* (22 εκδ.). Αθήνα: Κάλβος.

McCombs, M. E. (2004). *Setting the agenda: The mass media and public opinion.* Malden: MA: Blackwell.

McCombs, M. F. (1997, August). New frontiers in agenda-setting: Agendas of attributes and frames.

McCombs, M. F., & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public Opinion Quarterly, 36*, σσ. 176-187.

McLeod, J. M., Becker, L. B., & Byrnes, J. E. (1974). Another look at the agenda-setting function of the press. *Communication Research, 1*, σσ. 131-166.

McNair, B. (2003). *News and Journalism in the UK* . United Kingdom: Routledge.

McQuail, D. (1994). Media Policy Research: Conditions for Progress. Στο J. D. Halloran, *Mass Communication Research: On Problems and Policies: The Art of Asking the Right Questions* (σσ. 39-51).

Munestri, S. (2014). Watergate Scandal Reassessed: Mass Media's Watchdog Role and Its Impact on American Political System. *Komunikasi Massa Jurnal, 7*(2), σσ. 121-132.

Nelson, T. E., Clawson, R. A., & Oxley, Z. M. (1997). Media framing of civil liberties conflict and its effects on tolerance. *American Political Science Review, 91*, σσ. 567-583.

Newman, L. S., & Uleman, J. S. (1989). Spontaneous trait inferences. Στο J. S. Uleman, & J. A. Bargh, *Unintended thought* (σσ. 155-188). New York: New York: Guilford.

Noelle-Neumann, E. (1973). Return to the concept of powerful mass media. *Studies in Broadcasting, 9*, σσ. 67-112.

Parenti, M. (1993). *Inventing reality : the politics of news media* (2 εκδ.). New York: St Martin's Press.

Pearce, F. (1976). Crimes of the powerful: Marxism, Crime, and deviance. *Pluto Press, London.*

Perrier, F. (2022). *Au rapport: Pressions, menance, assassinant: en Grece, le journalism a rude epreuve.* Paris: Liberation.

Price, V., Tewksbury, D., & Powers, E. (1995, November). Switching trains of thought: The impact of news frames on readers' cognitive responses.

Price, V., Tewksbury, D., & Powers, E. (1997). Switching trains of thought: The impact of news frames on readers' cognitive responses. *Communication Research, 24*, σσ. 481-506.

Radu, N. (2016). Healthcare corruption - patterns and vulnerabilities in Romania. Στο P. V. Dayne, M. Scheinost, J. H. G. Antonopoulos, & K. Von Lampe, *Narratives on Organised Crime in Europe: Criminals, Corrupters & Policy* (σσ. 61-88). Oisterwijk: Wolf Legal Publishers.

Reporters without Borders. (2022). Ανάκτηση January 20, 2022, από https://rsf.org/en/news/greece-concern-over-criminal-chargesagainst-investigative-reporters.

Riffe, D., Lacy, S., & Fico, F. (2005). *Analyzing Media Messages.* London: Lawrence Erlbaum Associate Publishers.

Salancik, J. R. (1974). Inference of one's attitude from behavior recalled under linguistically manipulated cognitive sets. *Journal of Experimental and Social Psychology, 10*, σσ. 415-427.

Scheufele, A. D. (2000). Agenda-Setting, Priming, and Framing Revisited: Another Look at Cognitive Effects of Political Communication.

Scheufele, A. D., & Tewksbury, D. (2007). *Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models.*

Scheufele, D., & Tewksbury, D. (2007, March). Framing, agenda setting and priming: The evolution of three media effects models. *Journal of Communication, 57*(1), σσ. 9-20.

Shav, D., McLeod, D., Gotlieb, M., & Lee, N. (2009). Framing and agenda setting. Στο R. Nadi, & M. Oliver, *The sage handbook of media processes and effects* (σσ. 83-99). CA: Sage: Thousand Oaks.

Sherif, M. (1967). *Social interaction: Process and products.* Chicago: Chicago: Aldine.

Shoemaker, P. J., & Reese, S. D. (1996). *Mediating the message* (2 εκδ.). Longman USA: White Plains.

Stamouli, E., Gasparinatou, M., & Kouroutzas, C. (χ.χ.). Ανάκτηση November 20, 2022, από https://doi.org/10.1007/s12117-022-09479-6).

Sutherland, E. (1940). White-Collar criminality. *Am Sociol Rev, 5*(1), σσ. 1-12.

Sutherland, E. (1944). Is "White Collar Crime" Crime? *American Sociological Review, 10*(2), σσ. 132-139.

Sutherland, E. (1961). *White Collar Crime.* New York: Holt, Rinehart and Winston.

Sykes, G., & Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency - American Sociological Review . *Association, American Sociological, 22*(6), σσ. 664-670.

Taryn, V. (2008). Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions. *Health Policy and Planning, 23*(2), σσ. 83-94.

Thompson, J., & Αθανασιάδης, Η. (2010). (2010). “Πολιτικά σκάνδαλα στην εποχή της εικόνας. Στο Ά. Φιλιππάτος, *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας* (σσ. 205-210).

Tombs, S. (2012). State-corporate symbiosis in the production of crime and harm. *State Crime Journal, 1*(2), σσ. 170-195.

Tombs, S., & Whyte, D. (2003). Scrutinizing the powerful: crime, contemporary political economy and critical social research. Στο S. Tombs, D. Whyte, & P. Lang (Επιμ.), *Unmasking the crimes of the powerful.* New York: Trends in Organized Crime New York.

Tombs, S., & Whyte, D. (2003). Unmasking the Crimes of the Powerful. *Critical Criminology, 11*, σσ. 217-236.

Tourangeau, R. (1984). Cognitive sciences and survey method. Στο T. B. Jabine, M. S. Straf, J. M. Tanur, & T. R., *Cognitive aspects of survey methodology: Building a bridge between disciplines* (σσ. 73-100). Washington, DC: National Academy Press.

Tourangeau, R. (1987). Attitude measurement: A cognitive perspective. Στο H. J. Hippler, N. Schwarz, & S. Sudman, *Social information processing and survey methodology* (σσ. 149-162). New York: Springer-Verlag.

Transparency International. (2019). Ανάκτηση October 14, 2022, από https://images.transparencycdn.org/images/2009_TIPlainLanguageGuide_EN.pdf

Tuchman, G. (1978). *Making news: A study in the construction of reality.* New York: New York: Free Press.

Tulving, E., & Watkins, M. J. (1975). Structure of memory traces. *Psychological Review, 82*, σσ. 261-275.

Tversky, A., & Kahneman, D. (1973). Availability: A heuristic for judging frequency and probability. *Cognitive Psychology, 5*, σσ. 207-222.

USA before the SEC, R. n.-1. (2020). USA before the SEC, Release no. 89149 / June 25, 2020, Accounting and Auditing Enforcement Release no. 4150/June 25, 2020, Administrative Proceeding File no. 3-19835, available via https://www.sec.gov/litigation/admin/2020/34-89149.pdf. Ανάκτηση December 19, 2022, από https://www.sec.gov/litigation/admin/2020/34-89149.pdf.

USA. Vs NOVARTIS HELLAS S.A.C.I, C. N.–5. (2022). Ανάκτηση November 26, 2022, από https://www.justice.gov/usao-nj/press-release/file/1289826/download.

Van Gorp, B. (2005). Where is the frame? Victims and intruders in the Belgian press coverage of the asylum issue. *European Journal of Communication, 20*(4), σσ. 484-507.

Van Gorp, B. (2007, March). The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture back in. *Journal of Communication, 57*(1), σσ. 60-78.

Vian, T. (2008, March). Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions. *Health Policy and Planning, 23*(2), σσ. 83-94.

Viens, S. (2014). The Hyperreality of Daniel Boorstin. *Journal of Media Literacy Education, 6*(2), σσ. 93-95.

Wanta, W., & Wu, Y. (1992). Interpersonal communication and the agenda-setting process. *Journalism Quarterly, 69*, σσ. 847-855.

Winter, J. P., & Eyal, C. H. (1981). Agenda-setting for the civil rights issue. *Public Opinion Quarterly, 45*, σσ. 375-383.

Young, J. (2015). Ηθικός Πανικός: Οι Καταβολές του στην Αντίσταση, τη Μνησικακία και η Ερμηνεία της Φαντασίας σε Πραγματικότητα. Στο J. Y. Stanley Cohen, & A. X. Βασίλειος Καρύδης (Επιμ.), *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα - Σύγχρονες Προσεγγίσεις* (σσ. 21-40). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.

Zhou, Y., & Moy, P. (2007). Parsing framing processes: The interplay between online public opinion and media coverage. *Journal of Communication, 57*(1), σσ. 79-98.

Ανδριανόπουλος, Β. (2022, Μάϊος). Σκάνδαλο Novartis: Βήμα-βήμα η συνωμοσία για το κουκούλωμα. *Ντοκουμέντο* .

Ανδριανόπουλος, Β. (2022, Απρίλιος). Τα ατράνταχτα στοιχεία για τη ζημία του δημοσίου από τα φάρμακα της Novartis. *Ντοκουμέντο*.

Ανώνυμου. (08/03/2012). Όπλα με σιγαστήρα για ήσυχους πολέμους.

Αποστολίδης, Α. (2014). *Ρητορική μίσους και πολιτικές αντιλήψεις στην Ελλάδα: Μία εμπειρική έρευνα.* Διδακρορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης .

Αραβαντινός, Μ. (2022, Οκτώβριος). *Siemens: Από τις διαχρονικές σχέσεις με την οικογένεια Μητσοτάκη μέχρι την αθώωση*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 20, 2022, από Documento: https://www.documentonews.gr/article/siemens-apo-tis-diaxronikes-sxeseis-me-tin-oikogeneia-mitsotaki-mexri-tin-athoosi/

Βαξεβάνης, Κ. (2022, Ιούνιος). Η Μαφία της Novartis. *Ντοκουμέντο*.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2015). Ιχνηλατώντας τη σύγχρονη πραγματικότητα: εγκλήματα του λευκού κολάρου και ηθικοί πανικοί. Στο J. Y. Stanley Cohen, & A. X. Βασίλης Καρύδης (Επιμ.), *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα - Σύγχρονες Προσεγγίσεις.* Αθήνα-Θεσσαλονίκη: ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ Α.Ε.

Βερνίκου, Χ. (2019). *Μ.Μ.Ε., εθνικές αθλητικές επιτυχίες και συλλογική ταυτότητα.* Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Κοινωνικών Επιστημών, Πάτρα.

Γασπαρινάτου, Μ., Σταμούλη, Ε., & Κουρούτζας, Χ. (2022). Η θεσμοποίηση της διαφθοράς στο ελληνικό σύστημα υγείας: ένα διαρκές κρατικά διευκολυνόμενο έγκλημα. *Αντιγόνη το ερώτημα, 2*(3), σσ. 8-38.

Δάμπλιας, Β. (2020). *Δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία στο διαδίκτυο: Η υπόθεση Σνόουντεν (Edward Snowden).* Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Κοινωνικών Επιστημών.

Δήμα, Μ. (2018, Φεβρουάριος). Novartis: 50 εκ. Οι μίζες, 3 δις. η ζημιά του δημοσίου. *Εφημερίδα των Συντακτών*.

Ηλιοπούλου, Κ. (2014). *Σκάνδαλα και Πολιτική Επικοινωνία: Μ.Μ.Ε., πολιτικό πεδίο, κοινή γνώμη.* Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, Επικοινωνίας Μέσων και Πολιτισμού, Αθήνα .

Καλιαντέρης, Κ. (07/11/2017). Ανάκτηση Δεκέμβριος 16, 2022, από www.pagenews.gr/2017/11/07/media/i-arxaioteri-efimerida-toy-kosmoy-kykloforise-san-simera-prin-apo-352-xronia-pics/

Λίποβατς, Ν. Δ., & Γεωργιάδου, Β. (2002). *Θρησκείες και Πολιτική στη Νεωτερικότητα.* Αθήνα: Κριτική.

Μαρσώνη, Δ. (2009). *Η θεωρία της ημερήσιας διάταξης και τα Μ.Μ.Ε.: Πως επηρεάζεται η λειτουργία της δημόσιας σφαίρας και η διαμόρφωση της κοινής γνώμης.* Πτυχιακή εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Μουζέλης, Ν., & Παγουλάτος, Γ. (2003). Κοινωνία πολιτών και ιδιότητα του πολίτη στη μεταπολεμική Ελλάδα. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 22*(1), σσ. 5-29.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2008). Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας.

Ναυτεμπορική. (2018, Φεβρουάριος). Μίζες 50 εκ. στη δικογραφία για την υπόθεση Novartis. *Ναυτεμπορική*.

Πουλακιδάκος, Σ. (2013). *Η προπαγάνδα ως θεμελιώδες συστατικό του δημόσιου λόγου: Η παρουσίαση του μνημονίου από τα ελληνικά Μ.Μ.Ε.* Διδακτορική Διατριβή, Ε.Κ.Π.Α, Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Επικοινωνίας και Μ.Μ.Ε., Αθήνα.

Σκουλάς, Ε. (2015). *Ο ρόλος των Μ.Μ.Ε. στην διαμόρφωση κοινωνικής αντίληψης για την τρομοκρατία στην Ελλάδα.* Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, Γενικής Κοινωνιολογίας, Αθήνα.

Τερζής, Δ. (2022, Ιούλιος). ΕΥΠ: παραδέχτηκε την παρακολούθηση του Θ. Κουκάκη. *Εφημερίδα των Συντακτών*, 30.

Τριάντης, Β. (2022, Φεβρουάριος). Αρχειοθέτηση Αβραμόπουλου για Novartis: Αγγίζουν το 1 εκατ. ευρώ τα αδιευκρίνιστα ποσά που εντοπίστηκαν. *Ντοκουμέντο*.

Τριάντης, Β. (2023, Ιανουάριος). Τουλουπάκη στο Ειδικό Δικαστήριο: Δεχτήκαμε ανελέητο πόλεμο από τα ερευνώμενα πολιτικά πρόσωπα – Μας απειλούσαν ότι θα μας γδάρουν. *Ντοκουμέντο*.

Φιλιππάκης, Ι. (2022, Ιούλιος). Βούλευμα «βόμβα»: Novartis χωρίς σκευωρία, κυβέρνηση χωρίς άλλοθι. *Εφημερίδα των συντακτών*.

Χαρικιοπούλου, Ι. (2022). *Το σκάνδαλο Κοσκωτά και οι πολιτικές αναταραχές της διετίας 1988-1989 μέσα από τον Τύπο της εποχής: Η περίπτωση της Αυριανής και του Ελεύθερου Τύπου.* Πτυχιακή Εργασία, Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Δημόσια Ιστορία, Αθήνα.

Ψαρρά, Α. (2021, Ιανουάριος). Μέγα σκάνδαλο τελικά η Novartis. *Εφημερίδα των συντακτών*.

Ψαρρά, Α. (2022, Μάϊος). Πως η σκευωρία Novartis ξανάγινε σκάνδαλο. *Εφημερίδα των συντακτών*.